

Metsän rooli Anni Kytömäen romaanissa *Kultarinta*

Eliisa Hiltunen
Pro gradu -tutkielma
Kotimainen kirjallisuus
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
Lokakuu 2020

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta

HILTUNEN, ELIISA: Metsän rooli Anni Kytömäen romaanissa *Kultarinta*

Pro gradu -tutkielma, 63 s.

Kotimainen kirjallisuus

Lokakuu 2020

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen metsän roolia Anni Kytömäen romaanissa *Kultarinta* (2014). Luonnolla on aina ollut suuri merkitys ja osa kotimaisessa kirjallisuudessa, mutta juuri metsää kirjallisuudessa on tutkittu melko vähän. Perehdyn metsän rooliin kolmesta erilaisesta lähtökohdasta: metsä paikkana, metsä tilana ja metsän rooli kerronnan ja toimijuuden valossa. Kysyn tutkimuskohteeltani, mikä on metsän rooli teoksessa, millainen paikka ja tila metsästä muodostuu, millainen on ihmisen suhde metsään, millainen on metsän ja kerronnan suhde sekä voisiko metsä olla yksi keskeinen, henkilöihahmon kaltainen, toimija teoksessa.

Teoreettisena lähtökohtana tutkimukselleni on ekokriittinen kirjallisuuden tutkimus, jonka apuna hyödynnän paikan ja tilan tutkimuksia, kerronnan analyysia sekä materiaalista ekokritiikkiä. Tutkimusmetodinä hyödynnän lähilukua, jonka pohjalta analysoin kohdeteosta sen merkityksiä nykypäivän metsäkeskusteluun liittäen. Metsä on merkityksellinen paikka teoksen päähenkilöille Mallalle ja Erikille, joten pohdin heidän metsäsuhteitaan ja sitä, miten he kokevat metsän paikkana. Metsän tila nyky-yhteiskunnassa on huolestuttava ja viime aikojen julkisessa keskustelussa on nostettu esiin metsänhoidon problematiikkaa ja aitojen luonnontilaisten metsien vähäistä määrää.

Metsä toimii ja vaikuttaa romaanissa sekä kirjallisessa todellisuudessa henkilöihahmojen elämään että reaali maailmassa oikeiden ihmisten elämään. Toimijuuden käsitteen ja materiaalisesta ekokritiikin tarinallisen materiaalin ja narratiivisen toimijuuden käsitteiden avulla hahmotan, miten ja miksi metsä vaikuttaa niin voimakkaasti sekä lukijaan että teoksen henkilöihahmoihin. Toimijuuden yhteydessä käsittelen romaanissa esiintyvää inhimillistämistä ja elollistamista ja peilaan näitä ilmiötä elollistumiseen, jossa tekijä poistetaan ilmiön taustalta ja elollistuminen vain tapahtuu.

Kultarinta teoksena ottaa selvästi kantaa yhteiskunnalliseen keskusteluun, tässä työssä selvitän, mitä kaikkea se nostaa esiin. Tavoitteenani on tuoda esiin metsän merkitys niin kirjallisuudessa kuin nyky-yhteiskunnassa. Tutkielmani osoittaa, että metsällä on useita rooleja romaanissa, kuten merkityksellinen paikka, sileä tila ja ei-inhimillinen toimija. Henkilöihahmojen metsäsuhteet kuvastavat reaali maailman ihmisten metsäsuhteita ja sitä kautta romaani pyrkii vaikuttamaan meidän metsäsuhteisiimme.

Asiasanat: metsä, paikka, tila, ekokritiikki, materiaallinen ekokritiikki, kerronta, metsäsuhde, toimijuus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
1.1 Tutkimuksen lähtökohtia.....	2
1.2 Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet	9
2 METSÄ PAIKKANA	15
2.1 Metsä Erikin silmin	15
2.2 Metsä Mallan silmin.....	22
2.3 Metsä eläinten silmin	26
3 METSÄ TILANA VAI METSÄN TILA	29
3.1 Millainen tila metsä on romaanissa?	29
3.2 Millainen on metsän tila yhteiskunnassa?	34
3.3 Mielentilat ja tunnetilat	41
4 METSÄN ROOLI.....	47
4.1 Kerrottu metsä.....	47
4.2 Kertova metsä – metsä ei-inhimillisenä toimijana.....	54
5 LOPUKSI.....	58
LÄHTEET	61

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohtia

Valitsin tutkimuskohteekseni Anni Kytömäen *Kultarinnan* (2014), koska se muistuttaa minua rakkaudestani metsään ja luontoon. Nykyään asun kaukana juuriltani, jotka ovat Kaakkois-Suomen metsissä, joten tätä kautta pidän yhden itselleni tärkeän sielun palasen lähelläni. Suvussani varsinkin äitini puolella rakkaus luontoon on yksi yhdistävä tekijä, joka saa meidät kokoontumaan luonnon keskelle yhdessä niin kesäisin kuin talvisin. Luonto ja erityisesti metsä, sen kuvaukset ja merkitykset, puskevat *Kultarinnasta* esiin niin suurella voimalla, että niitä ei voi jättää huomioimatta. Tässä tutkimuksessa pohdin, mikä on metsän rooli teoksessa ja tarkastelen sitä ekokriittisestä näkökulmasta. Lähdän purkamaan ongelmaa seuraavien jatkokysymysten avulla: millainen paikka ja tila metsästä muodostuu, millainen on ihmisen suhde metsään, millainen kerronnan ja metsän suhde on, ja voiko metsä olla jopa yksi keskeinen toimija vai onko metsä vain konkreettinen tapahtumapaikka.

Kultarinta kertoo kiinnostavan ja rosoisen, mutta niin kauniin tarinan Stenforsin perheen kolmesta eri sukupolvesta. Sen päähenkilöitä ovat Erik Stenfors ja hänen tyttärensä Malla Stenfors. Kolmanneksi merkitykselliseksi henkilöksi voi nostaa kirjan toisessa osassa esiintyvän Joelin, jonka elämä kytkeytyy Mallan ja Erikin tarinaan erikoisella tavalla. *Kultarinnassa* kerronta on vaihtelevaa, ja siksi haluan lähteä tarkastelemaan metsää sen kautta. Erik ja Malla ovat sekä tarinan päähenkilöitä että kertojia, mutta heidän lisäksi kirjassa esiintyy muitakin kertojia. Romaani ajoittuu 1900-luvun ensimmäiselle puoliskolle. Henkilöhahmojen suhde metsään on merkittävä ja se kulkee tärkeänä osana molempien elämää. Erik viettää lapsuudessaan paljon aikaa metsässä ja yliopistossa hän päätyy biologiksi. Opiskeluaikansa lopulla hän viettää talven ”erakkona” pohjoisen metsän keskellä, kirjaa ylös luontohavaintoja ja huolehtii väliaikaisesti metsänvartijan tehtävästä. Malla taas kasvaa metsään isänsä kautta, kun äidin sairastuttua hän viettää aikansa pääosin isänsä ja taloudenhoitaja Hannan kanssa.

Kultarinta on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisen osan kerronta on pääosin Erikin minäkerrontaa, lukuun ottamatta ensimmäisten sivujen mielenkiinnon herättävää karhun näkökulmasta tapahtuvaa kerrontaa ja Mallan näkökulmasta kertovan

kaikkietävän kertojan osuuksia. Erikin osuuden lopulla kerronta alkaa ikään kuin liukua Mallan kerrontaan, vaikka kertoja ei ole suoraan Malla vaan kaikkietävä hänkertoja. Mallan osuuden alkaessa mielenkiintoinen karhunäkökulma saa jatkoa muutamien sivujen verran. Mallan kerronta omassa osuudessaan on taas minäkerrontaa, mutta siihen sekoittuu kaikkietävän hänkertojan osuuksia, joiden näkökulmahenkilönä ovat Erik, Joel ja Mallan kasvattiperheen sukulaispoika Anttu.

Kirjan kerronta on erityisen kaunista ja ajoittain hyvin lyyristä, joten sen takana piilevät merkitykset kiehtovat. Pääosin kerronta etenee loogisessa järjestyksessä, mutta kerronnan aikarakennetta on myös sekoitettu. Varsinkin romaanin alkupuolella kuvataan paljon Erikin viettämää aikaa metsässä. Hänen tajuntansa hämärtyy välillä ja ajan kokeminen vaihtelee paljon. Välillä kerronta on tarkkaa hetki hetkeltä etenevää ja välillä taas hypätään useiden kuukausien päähän. Romaanin edetessä kerronnan sävy muuttuu, mutta samoja piirteitä siirtyy Erikin kerronnasta Mallan kerrontaan. *Kultarintaa* voidaan luonnehtia sukupolviromaaniksi. Se keskittyy pääosin kahden sukupolveen, Erikiin ja tämän tyttäreeseen Mallaan, mutta myös Erikin vanhemmat, etenkin isä, ovat tärkeässä roolissa romaanin alkupuolella. Kirja alkaa siitä, kun Malla on juuri syntynyt, mutta pian kerronta hyppää Erikin lapsuuteen, jossa hänen vanhempansa tulevat mukaan tarinaan.

Kytömäki on kirjoittanut kaksi muuta romaania, vuonna 2017 julkaistun *Kivitaskun* ja vuonna 2020 julkaistun *Margaritan*. *Kivitasku* on vielä *Kultarintaakin* laajempi sukupolviromaaniksi, jonka tarina sijoittuu pidemmälle ajanjaksolle. Kun *Kultarinta* ajoittuu 1900-luvun neljälle ensimmäiselle vuosikymmenelle, *Kivitaskussa* liikutaan kolmella eri vuosisadalla: 1800-, 1900-, ja 2000-luvuilla. Kustantajan mukaan ”Kivitasku kuljettaa lukijansa veden ääreen ja kalliolle”. Molemmissa teoksissa luonto on vahvasti mukana tarinassa: *Kultarinnassa* metsän osuus on suurin, *Kivitaskussa* järvet, kivet ja kalliot merkityksellistyvät metsää vahvemmin. Uusimmassa teoksessaan *Margaritassa* Kytömäki palaa jälleen metsäaiheeseen, joka on hänelle henkilökohtaisestikin tärkeä. Jenni Räänän (2019, 29) haastattelussa Kytömäki kertoo ostaneensa metsää *Kultarinnan* myyntituotoilla, jotta voisi kompensoida kirjan paperille painamisen aiheuttamaa ympäristötaakkaa. Kytömäki kommentoi haastattelussa nykypäivän metsäkeskustelun ongelmia ja toivoo, ”että tulevaisuudessa metsät ymmärrettäisiin nykyistä kokonaisvaltaisemmin” (Räinä 2019, 30–31).

Suomen kaunokirjallisessa perinteessä metsällä ja luonnolla on ollut oma roolinsa pitkään. Jo 1800-luvun ruotsinkielisessä runoudessa metsä- ja luontoaiheet ovat olleet esillä. Tutkimuskohteeni ollessa proosaa jätän luonnonlyriikan käsittelyn tässä työssä pois, vaikka luonto on vahvasti esillä myös lyriikan puolella. Varhaiset klassikkokirjailijamme Zacharias Topelius ja Aleksis Kivi ovat molemmat kirjoittaneet metsään paikantuvia tarinoita. Kiven *Seitsemän veljestä* (1870) sijoittuu suurimmaksi osaksi Impivaaran metsään, jossa veljekset elävät kymmenen vuotta elämästään yrittäen löytää keinoja sopuisaan yhteiskuntaelämäänsä. Kivi kuvailee metsää paljon ja se on varsin merkityksellinen paikka veljeksille, etenkin Laurille, jonka metsäsuhde muistuttaa hieman *Kultarinnan* Erikin läheistä ja tarkkailevaa metsäsuhdetta. Viitaten Helsingin yliopiston kirjallisuuden dosentti Pertti Lassilan (2011) tekemään tutkimukseen metsistä ja luonnosta suomalaisessa kirjallisuudessa, *Seitsemän veljestä* vaikuttaa olevan ensimmäinen teos, jossa romaanin tapahtumapaikkana on metsä.

Lassilan (2011, 47) mukaan varhaisessa suomalaisessa tuotannossa metsä on ollut aluksi nautinnon paikka, sitten rauhoittumisen ja pohdiskelun paikka. J. L. Runebergin tekstit perustuivat idylliromantiikkaan ja hän käsitteli luonnon, kulttuurin, Jumalan ja ihmisen suhteita. Topeliuksella metsä liittyy vahvasti uskonnollisuuden kautta isänmaallisuuteen. Sekä Topelius että Kivi käyttävät teoksissaan metsää allegorioina. (Lassila 2011, 93; 108–109.) Topeliuksen osalta Lassila käsittelee teoksessaan vain runoutta, hän ei juuri puhu *Välskärin kertomuksista* tai saduista, joista kirjailija paremmin tunnetaan. 1900-luvulla ilmestyneistä klassikkoromaaneista esimerkiksi Aino Kallaksen *Sudenmorsian* (1928) sijoittuu laajalti metsään ja siinä Aalon ihmisen hahmo sitouttaa teoksen metsään vahvasti. Myös Väinö Linnan *Tuntemattomassa sotilaassa* (1954) liikutaan metsässä. Ekokriittisen tutkimuksen kohteena esiintynyt Yrjö Kokon tuotanto, kuten lasten satu *Pessi ja Illusia* (1944) sijoittuu metsään ja kuvaa sitä, mutta lastenkirjana sillä on hieman erilainen funktio kuin aikuisille suunnatuilla romaaneilla.

Nykykirjallisuudessakin metsä ja luonto ovat esillä, *Kultarinta*, *Kivitasku* ja *Margarita* ovat siitä hyviä esimerkkejä. Samantyyppistä tematiikkaa, kulutusyhteiskunnan kritisointia ja luonnon arvojen esiintuomista on myös suomenruotsalaisten Johanna Holmströmin ja Henrika Ringbomin romaaneissa. Holmströmin *Camera Obscurassa* (2009) nuoret muuttavat mökkiin metsän keskelle elääkseen ekologisesti

kestävämpää elämää ja Ringbomin *Martina Dagers längtanissa* (1998) päähenkilö Martina kokee kaipuuta metsään ja alkaa tehdä Helsingistä retkiä paikallisbussilla Espoossa sijaitsevaan metsikköön. Metsäteollisuudesta ja metsätaloudesta on jonkin verran kirjoitettu, nykykirjallisuudesta siihen liittyväksi voidaan nostaa Miika Nousiaisen *Metsäjätti* (2011), joka kertoo jotain metsäyhtiön toiminnasta ja metsäteollisuudesta, muttei niinkään sijoitu metsään tai kuvaile sitä mitenkään merkittävästi.

Luonto- ja metsäaiheisesta kirjallisuudesta puhuttaessa ei sovi unohtaa eräkirjallisuutta, joka 1900-luvulta eteenpäin on ollut merkittävä osa kirjallisuuttamme. Kirjallisuudentutkija Markku Variksen (2003, 309; 353; 361) mukaan eräkirjallisuuteen luetaan kalastusta ja metsästystä käsitteleviä teoksia, joissa olennaisessa osassa ovat saalistamiseen liittyvä juoni ja erämaan maisema. *Kultarinta* ei näillä määrityksillä voida katsoa eräkirjaksi, vaan se on enemmän luontokirja, jota Varis kuvaa eräkirjan yläkäsitteeksi (2003, 320). Varhaisena eräkirjallisuutena Varis käsittelee Kiven *Seitsemää veljestä*, joka ei kokonaisuudessaan ole laskettavissa eräkirjaksi, mutta sisältää paljon metsästystä, jota veljekset harrastavat asuessaan Impivaarassa, sekä Taula-Matin tarinoita eränkäynnistä Lapissa (2003, 72–73). Tutkimukseni kannalta merkityksellisempi on kuitenkin se seikka, että ”metsä on se miljö, josta alkaa koko suomalaisen romaanin traditio” (Varis 2003, 362). *Seitsemästä veljeksestä* (1870-luvulta) 1950-luvulle asti suomalaisen romaanin miljönä on usein ollut maa-seutu (Laitinen 1984, 12). Metsä on ollut miljönä lukuisissa romaaneissa suomalaisessa kirjallisuudessa ja sen merkitys on varmasti suurempi kuin moni osaa kuvitella. Esimerkiksi Impivaaran metsän merkitys veljeksille on suuri muun muassa ympäristönä, kotina, metsästyksen ja viljelyn kautta ravinnon tuottajana ja ajanviettopaikkana.

Luonto ja metsä ovat pinnalla myös nykyisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Ilmastonmuutos ja ympäristömme tila ovat jatkuvasti otsikoissa ja yleisessä keskustelussa. Kustannusosakeyhtiö Siltalan perustajan Aleksi Siltalan (1.10.2018) mukaan metsä on muodissa kirjamarkkinoilla. Metsään liittyvää kirjallisuutta on ilmestynyt viime vuosina paljon. Varsinkin sellaisia teoksia, jotka keskittyvät metsän hyvinvointivaikutuksiin. Vuonna 2014, samana vuonna kuin *Kultarinta*, ilmestyi Sirpa Arvosen kirja *Metsämieli – Luonnollinen menetelmä mielentaitoihin*, joka sisältää konkreettisia mielenharjoituksia metsään ja luonnossa liikkumiseen yhdistettynä. Vuonna 2018 ilmestyi Jukka Lyytisen ja Antti Reinin teos nimeltä *Metsä –*

Hyvää mieltä ja rentoa oloa luonnosta. Metsään liittyvää kirjallisuutta löytyy muutenkin todella paljon, mutta kirjallisuustieteellistä tutkimusta on melko vähän. Vuonna 2019 Tietokirjallisuuden Finlandia-palkinnon sai teos *Metsä meidän jälkeemme*, jonka ovat kirjoittaneet Jenni Räinen, Anna Ruohonen ja Pekka Juntti. *Helsingin Sanomat* nosti metsäkeskustelua lokakuun lopussa 2019, kun lehdessä julkaistiin artikkeli ”Kielletty metsä” (27.10.2019), jonka kirjoitti toimittaja Piia Elonen. Artikkelissa käsiteltiin Suomen aidosti koskemattomia ikimetsiä, joihin ei ole ihmisillä asiaa, ilman erikoista lupaa, joka jutun tekemiseen piti hankkia. Maaliskuussa 2020 ilmestyi *Helsingin Sanomissa* toinen laaja metsäaiheinen artikkeli saman toimittajan kirjoittamana.

Onko ihmisen luontosuhde tänä päivänä tosiaan niin heikolla pohjalla, että sitä kohentaaksemme tarvitsemme edellisten kirjojen kaltaista kirjallisuutta muistuttamaan meitä metsästä? Joka tapauksessa luonto ja erityisesti metsä on merkittävässä osassa suomalaisten ihmisten elämää ja metsän terveysvaikutuksia on laajasti tutkittu, vaikka niistä on oltu osittain tietoisia jo pitkään. Ihminen on alun perin elänyt luonnossa (Arvonen, 2014, 12) ja kaupungistuminen on muokannut nykyihmisen luontosuhdetta heikommaksi. Luonto- ja metsäkeskustelun vuoksi tämä aihe on hyvinkin tärkeää tutkittavaa myös kaunokirjallisuuden puolella. Metsä todella on merkityksellinen paikka.

Pertti Lassilan (2011, 7) mukaan ”luonnolla ja luontosuhteella on suomalaisessa kirjallisuudessa ollut sekä aiheena että kirjallisuuden maailmankuvan teki-jänä tärkeä paikka, ehkä tärkeämpi kuin monissa muissa eurooppalaisissa kirjallisuuk-sissa”. Tutkimuskysymyksen kannalta mielenkiintoista Lassilan sanoissa on se, että hän puhuu nimenomaan luonnon ja luontosuhteen paikasta, vaikka hänen kirjansa ni-messä on sana metsä. Lassila käsittelee teoksessaan *Metsän autuus* (2011) luontoa suomalaisessa kirjallisuudessa 1700-luvulta 1900-luvun puoleen väliin.

Luonto on merkittävä osa Suomen kirjallista perintöä, mutta sen tutki-mus on muuttunut paljon. Ekokritiikin ja posthumanismin myötä kirjallisuudentutki-muksessa luontoa on alettu tarkastella erilaisesta näkökulmasta, ei vain luonnon esit-tämisen ja kuvaamisen näkökulmasta, vaan laajemmin kantaaottavina näkökulmina, luontoa ja sen ilmiöitä itsessään. Ekokritiikki on kirjallisuudentutkimuksen suuntaus, joka tutkii luonnon ja ympäristön kuvaamista ja esiintymistä kirjallisuudessa ekologi-suuden ja kestävä kehityksen näkökulmasta (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 7).

Ekokritiikin, teknologisen kehityksen ja filosofian pohjalta on kehittynyt posthumanismi, joka pyrkii tarkastelemaan kirjallisuutta ja maailmaa ”ihmisen jälkeen” niin, että ihminen ei ole enää tarkastelun keskiössä. Luonnon ja kulttuurin erottelu on yksi ihmisen tapa jäsentää todellisuutta nykypäivänä ja tämän erottelun tarkasteleminen ja pohtiminen on suuressa roolissa posthumanismissa (Rojola & Lummaa 2014, 19).

Lassila erotelee kirjansa johdannossa käsitteitä luonto ja ympäristö, muttei perehdy kovin tarkkaan oman työni pääkäsitteeseen, metsään. Lassila (2011, 11) korostaa luontokäsitteen epämääräisyyttä ja monimerkityksisyyttä, joka aiheuttaa sen määrittelemisen vaikeuden. Nykyään moni asia, johon ihminen on kosketuksellaan vaikuttanut, lasketaan luonnon käsitteen alle, vaikka se ei sitä alun perin ole ollut; esimerkiksi ihmisen istuttamat ja hoitamat pensaat tai hakkuilla muokatut talousmetsät, voiko ne käsittää luonnoksi? Karkeasti jaettuna luonnon voi käsittää kahdella tavalla: luontoa on kaikki, mitä ihminen ei ole tehnyt; tai vastaavasti luonto tarkoittaa olion perusolemusta, millainen jokin olio on, mikä on sille tunnusomaista (Lassila 2011, 12–13). Toisaalta luonnon määrittelemisen näin on ristiriitaista, koska ihminen on osa luontoa (Haila & Lähde 2003, 16).

Yrjö Haila ja Ville Lähde (2003, 14) määrittelevät luonnon kaikkialla läsnä olevaksi ja ihmiselle kokemuksen kautta merkityksellistyväksi asiaksi, mutta myös suuremmaksi, kokemamme luomakunnan yli ulottuvaksi asiaksi ja ihmiselämän edellytykseksi. Ympäristö on Hailan ja Lähteen mukaan paikkaan ja aikaan sidottu käsite, mutta sekin on yleistynyt käsittämään koko ihmiskunnan ympäristöä. Molemmat käsitteet ovat epämääräisiä, mutta tässä työssä käsitän luonnon Lassilan esittämän ensimmäisen tavan mukaan asioina, joita ihminen ei ole tehnyt. Se korostaa ihmisen ja luonnon erottelua, mutta määritelmä on jotenkin tehtävä. Olennaisempaa on kuitenkin se, miten käsitän ja määrittelen metsän. Metsä on eliöyhteisö, jossa eläimet, kasvit, maaperän materiaalit ja muut eliöt elävät yhdessä ekosysteeminä. Metsä on useimmiten puiden rajaama alue, mutta esimerkiksi vähäpuiset ja puuttomat suoalueet luen osaksi metsää, meriä ja järviä en, paitsi pienet metsälammet.

Lassilan kirjassa tutkimuskohteena on kaunokirjallisia teoksia 1700-luvulta 1950-luvulle ja hänen mukaansa luontoa tuon ajan kirjallisuudessa on tutkittu melko vähän (Lassila 2011, 7). Jäinkin miettimään, miten on uudempien teosten laita. 2000-luvulla kiinnostus kirjallisuuden ja ympäristön suhteeseen on alkanut kasvaa ja

kuluvaa vuosituhatta voidaan pitää ympäristön vuosituhantena ja ekoriittisenä aikakautena (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 7). Kirjallisuutta on siis tutkittu ympäristön näkökulmasta eniten 2000-luvun aikana. Tänä päivänä koko yhteiskunnassa tulisi pyrkiä näkemään ihminen osana ympäristöä ja luontoa, ei sen yläpuolella ja juuri tähän ekokritiikki ja posthumanismi suuntauksina pyrkivät, joten ne sopivat tutkimukseni kehyyksiksi hyvin.

Toisilleen läheisiä hyödyntämiäni käsitteitä ovat luontosuhde ja metsäsuhte. Luston teettämässä suomalaisten metsäsuhteita koskevassa selvityksessä on määritelty kuusi tunnetyyppiä, jotka kuvaavat suomalaisia metsäsuhteita. Selvityksessä metsäsuhteita on tarkasteltu emootioiden ja käyttäytymisen perusteella. Selvityksen mukaan metsäsuhte koostuu erilaisista tarpeiden tasoista, kuten tunnetarpeista, identiteettiin liittyvistä tarpeista ja toiminnallisista tarpeista. Kuusi tunnetyyppiä ovat energinen seikkailija, määrätietoinen sijoittaja, harkitseva hyödyntäjä, seesteinen ylläpitäjä, yhteisöllinen huolehtija ja huoleton haahuilija. Henkilöhahmojen metsäsuhteita analysoidessani tulen hyödyntämään näitä tunnetyyppejä ja avaan niitä silloin enemmän. (Suomalaisten metsäsuhteiden tila 2018, 6, 20, 25.) Markku Varis (2003, 364) kirjoittaa eräkirjallisuutta käsittelevässä kirjassaan eräkirjallisuuden käsittelevän pohjimmiltaan ihmisen suhdetta luontoon. Luontosuhde on metsäsuhdetta laajempi käsite, kuten luontoa voisi pitää metsän yläkäsitteenä.

Haluan tutkia henkilöhahmojen kokemusta metsästä sekä metsän olemuksesta itsessään ja sen roolia *Kultarinnan* merkittävä osana. *Kultarintaan* liittyvää tutkimusta on tehty melko vähän. Romaani on ilmestynyt vuonna 2014 ja se on yli 600-sivuinen järkäle, joten ilmestymisajankohta ja kirjan pituus ovat voineet vaikuttaa siihen, ettei sitä ole aiemmin juuri tutkittu. Yksi pro gradu -tutkielma *Kultarinnasta* on tehty Helsingin yliopistossa vuonna 2018 otsikolla *Metsän, karhun ja ihmisen kohtaamisia Anni Kytömäen romaanissa Kultarinta*. Sen on kirjoittanut Leila Aura ja hän tarkastelee työssään *Kultarintaa* ekokriittisestä näkökulmasta nojaten Terry Giffordin postpastoraalin käsitteeseen. Aura käsittelee ihmisen ja metsän kohtaamista, mutta erilaisista lähtökohdista kuin minä.

Metsiin, paikkoihin ja tiloihin liittyvää ekokriittistä tutkimusta sen sijaan on jonkin verran tehty. New Orleansin yliopiston sukupuolentutkimuksen professori Nancy Easterlin on yhdistänyt paikan tutkimusta ekokriittiseen näkökulmaan

artikkelissaan ”Ecocriticism, Place Studies, and Colm Toibin’s ”A Long Winter”: A Biocultural Perspective” (2016). Hänen artikkelissaan korostuu kuitenkin enemmän psykologinen paikan analyysi kuin tarkka ekokriittisyys. Turun yliopiston kirjallisuudentutkija Kaisa Kurikka on kirjoittanut juuri ilmestyneeseen suomenruotsalaista kirjallisuutta käsittelevään kokoelmateokseen artikkelin metsästä yliluonnollisen/mahdottoman paikkana. Artikkelin otsikko on ”Uncanny Spaces of Transformation: Fabulations of the Forest in Finland-Swedish Prose” (2019). Kurikka käsittelee kolmea ruotsinkielistä teosta, joissa metsä on merkittävässä osassa ja jotakin ei-inhimillistä on suhteessa ihmiseen ja metsään. Kurikka hyödyntää analyysissaan lähinnä Deleuzen ja Guattarin käsitteitä. Lisäksi hän on kirjoittanut samasta aiheesta suomenkielisen artikkelin kirjallisuudentutkimuksen *Avain*-lehteen otsikolla ”Sileät ja uurretut. Tilan kuvaukset Henrika Ringbomin romaanissa *Martina Dagers Längtan*”, johon palaan tarkemmin luvussa 3.

1.2 Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

Tutkielmani teoreettisena perustana ja kehyksenä toimii ekokritiikki. Ensimmäinen suomeksi kirjoitettu ekokritiikkiä käsittelevä teos *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus* ilmestyi vuonna 2008. Teoksen toimittajien, kirjallisuuden tutkijoiden Toni Lahtisen ja Markku Lehtimäen mukaan (2008, 7–8) ekokriittinen luenta alkoi ottaa paikkaansa kirjallisuudentutkimuksen keskeisenä tutkimussuuntana 2000-luvulla, kun huoli ympäristöstämme alkoi kasvaa. Ekokriittistä tutkimusta onkin teoksen ilmestymisen jälkeen tehty Suomessa melko runsaasti. Merkittävänä tutkimuksina voidaan mainita kolme väitöskirjaa, Karoliina Lummaan *Poliittinen siivekäs: Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa* (2010), Toni Lahtisen *Maan höyryävässä sylissä: luonto, ihminen ja yhteiskunta Timo K. Mukan tuotannossa* (2013) ja Juha Raipolan *Ihmisen rajoilla: epävarma tulevaisuus ja ei-inhimilliset toimijuudet Leena Krohnin Pereat munduksessa* (2015).

Maailmalla ekokritiikki alkoi kehittyä 1990-luvulla. Ensiaskelia tutkimussuuntaus otti kuitenkin jo 1960-luvulla, kun amerikkalainen Rachel Carson julkaisi vuonna 1962 kaunokirjallisen osan sisältävän tietokirjan *Äänetön kevät* (Silent Spring). Teos nosti esiin ”ympäristömyrkyjen tuhoisaa vaikutusta luontoon”.

(Lahtinen & Lehtimäki, 2008, 7.) Ekokritiikissä on kyse kirjallisuuden ja ympäristön suhteen tutkimisesta. Ekokriitikko voi kysyä esimerkiksi millainen rooli fyysisellä ympäristöllä on romaanissa tai miten kirjallisuuden tapa puhua tai kirjoittaa luonnosta vaikuttaa siihen, miten kohtelemme luontoa. (Glotfelty, 1996, 18.) Ekokritiikki neuvottelee inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä (Glotfelty, 1996, 19), joten molempiin sidoksissa olevien paikkojen ja tilojen tutkimuksen avulla on hyvä lähteä purkamaan tätä erottelua. Tavoitteenani on *Kultarinnan* analyysin avulla luoda keskustelua inhimillisen ja ei-inhimillisen välille ja lisätä tietoisuutta ei-inhimilliseen, tässä tapauksessa metsään liittyvistä ekologisista epäkohdista.

Tutkimuksessa on tärkeää pitää kiinni ekokriittisestä otteesta ja perustella näkemykset mahdollisimman hyvin. Kirjallisuudentutkija Karoliina Lummaan (2008) mukaan ekokriittisen tutkimuksen ja tutkijoiden olisi hyvä olla tarkkoja ja kriittisiä omia tutkimustapojaan kohtaan. Ekokritiikki perustuu ympäristön merkityksen havainnointiin kaunokirjallisuudessa (ja muuallakin kulttuurin ja taiteen tutkimuksessa). Ekokritiikillä ei ole selviä tiettyjä ja yksiselitteisiä käsitteitä, joita tutkija voisi hyödyntää. Käsitteet tulevat muista tieteenaloista sovellettuna ja tämä on yksi asia, joka lisää ekokritiikin monimuotoisuutta tutkimussuuntauksena. Lummaan mukaan ekokriitikko voi analysoida tekstejä melkein miten vain, kunhan perustelee ja muistaa kyseenalaistaa omaa tekemistään tarpeeksi, kuitenkin itseensä riittävästi luottaen. (Lummaa 2008, 64.) Tästä syystä käsitteellistä apua tutkimukselleni haen maantieteestä, narratologiasta ja materiaalisesta ekokritiikistä.

Metsä on ollut pienestä pitäen minulle merkityksellinen paikka. Paikka rauhoittumiselle, liikkumiselle, luonnon kauneudelle, hiirenkorville, jäniksen papanoille ja ihan vaan olemiselle. Metsä on koettu paikka. Täytyy kuitenkin muistaa, että työssä käsittelemäni henkilöt, joiden kokemusta tutkin, ovat kirjallisuuden henkilöitä, eivät oikeita ihmisiä. Silti se, miten heidän kokemuksensa tekstissä kuvataan, on olennaista kirjan analyysin kannalta.

Humanistisessa maantieteessä paikka on tila, ”johon ihminen liittyy merkityksiä elämismailmassa” (Haarni ym. 1997, 16). Paikka on siis jotain, johon ihminen liittyy kokemuksiaan. Se on jotain konkreettista, mutta samalla myös jotain henkilökohtaista. Elämismailma haluttiin tuoda tutkimukseen korostamaan ihmistä toimivana ja kokevana subjektina ja nostamaan ainutlaatuisia paikkoja esiin, sillä

tutkimus oli ajautunut liikaa abstraktisuuden puolelle. Elämismaailma tarkoittaa ihmiselle tuttuja ja rutiininomaisia asioita sisältävää ympäristöä, joka tekee ympäristöstä subjektiivisen paikan. Paikka on yksi humanistisen maantieteen tärkeimpiä termejä, mutta se on merkityksellinen ja käytetty termi myös taiteen- ja kirjallisuudentutkimuksessa. (Haarni ym. 1997, 16.) Paikka on konkreettinen elämismaailmaan viittaava termi, kun taas tila on abstrakti (Tuan 1977, 6). Tutkielmani toisessa luvussa käsittelemetsää paikkana romaanin päähenkilöiden näkökulmasta. Tutkin henkilöhahmojen kokemuksen ja kerronnan kautta, minkälainen paikka metsästä muodostuu. Samalla pohdin sitä, millainen on henkilöhahmon suhde metsään.

Kolmannessa luvussa tutkin metsää tilana, koska haluan laajentaa tutkimusta henkilöhahmojen näkökulman ulkopuolelle ja tuoda jotain yhteiskunnalliseen keskusteluun. Paikan ja tilan käsitteet ovat lähellä toisiaan, mutta niissä on kuitenkin selvä ero. Tilan käsitettä voi katsoa erilaisista näkökulmista, kuten mielentilan tai yhteiskunnallisen aseman kannalta ja siksi se kannattaa ottaa erikseen käsitteelyyn. Tila on hyvin moninainen käsite suhteessa paikkaan ja se ei ole helposti määriteltävissä. Englannin kielessä paikan ja tilan käsitteitä käytetään lähes synonyymeinä toisilleen (Carlson 2014, 25).

Käsittelem tilaa kolmesta eri näkökulmasta. Ensimmäiseksi pohjaan tutkimukseni Kaisa Kurikan suomentamiin sileän ja uurretun tilan käsitteisiin, jotka pohjautuvat tieteenfilosofien Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin geofilosofisiin kirjoituksiin (Kurikka 2015, 41–43). Lyhyesti sileä tila tarkoittaa tilaa, jolla ei ole selkeitä rajoja ja joka ei hahmotu selkeisiin osiin, kun taas uurrettu tila on vahvasti rajojen sulkeuma ja järjestelmällisesti jaettavissa osiin (Kurikka 2015, 41–43). Avaan näitä käsitteitä tarkemmin analyysin yhteydessä. Toiseksi tarkastelen metsän tilaa yhteiskunnassamme, jolloin tilan käsite vaihtuu merkitsemään yhteiskunnassa vallitsevia metsän kannalta merkitseviä olosuhteita, joita *Kultarinnasta* nousee esiin luennassani. Kolmanneksi tutkin metsää mielentilana ja tunnetilana, jolloin tilan käsite taas merkitsee jotain mielensisäistä ja kokemuksellista. Tässä näkökulmanani ovat lähtökohtaisesti teoksen henkilöhahmojen mielentilat ja tunnetilat.

Neljännessä luvussa keskityn tarkastelemaan kysymystä metsän roolista kerronnan ja toimijuuden näkökulmasta. Miten metsää kerrotaan ja kertooko metsä itse jotain, toimiiko se teoksessa tarinaan vaikuttavana hahmona? Tässä lähestyn

kerrontaa Gérard Genetten fokalisaatioteorian avulla. Kertojan, fokalisoijan ja fokalisoitun analyysillä pyrin hahmottamaan, mitkä ovat romaanissa vaikuttavia elementtejä ja sitä kautta pääsen analysoimaan toimijuutta. Lisäksi tarkastelen eläimellisten ja inhimillisten piirteiden käyttöä kerronnan keinona. Antropomorfismi tarkoittaa inhimillisten piirteiden liittämistä eläimiin tai muihin ei-inhimillisiin ja zoomorfismi taas päinvastaista, eläimellisten piirteiden liittämistä ihmisiin tai muihin asioihin (Sihvonen 2014, 83–84). Käsitteistä voidaan käyttää myös suomenkielisiä termejä inhimillistäminen ja eläimellistäminen. Tässä työssä käytän ja sovellan pääosin käsitteitä inhimillistäminen ja elollistaminen. Inhimillistämistä on kirjallisuudentutkimuksessa kutsuttu myös personifikaatioksi, erityisesti lyriikan tutkimuksessa (Lummaa 2011, 55), ja elollistamiseksi (Krappe 2011, 161). Personifikaatio on kirjallisuudessa erittäin laajasti esiintyvä ilmiö, varsinkin lyriikassa ja lastenkirjallisuudessa.

Kirjallisuudentutkija Katri Aholainen (2018, 46) käsittelee pro gradu tutkielmassaan antropomorfismia uusmateriaalisessa teoriakehikossa ja esittää antropomorfismin ja zoomorfismin käsitteiden olevan ongelmallisia¹ ei-inhimillistä koskevassa tutkimuksessa. Hän hyödyntää termiä, mutta myös kritisoi sitä, koska inhimillistäminen ja eläimellistäminen jättävät huomiotta kyseessä olevan lajin ja jähmettää itse eläimen toiminnan passiiviseksi (Aholainen 2018, 52–53). Aholaisen tutkimuksessa ei-inhimillistä edustavat nimenomaan eläimet; eniten hän käsittelee joutsenia. Omassa tutkimuksessani tarkastelen metsää, joka on hyvin erilainen tutkimuskohde kuin konkreettiset tai kirjalliset joutsenet. Metsä on oman käsitykseni mukaan elävä organismi, vaikka metsän elämä ei ole samanlaista kuin ihmisen tai eläimen. Joka tapauksessa metsä edustaa ei-inhimillistä eri tavoin kuin eläin.

Metsän toimijuuteen perehdyn materiaalisen ekokritiikin käsitteistön avulla. Valittuani tutkimukseni teoreettiseksi kehykseksi ekokritiikin on luonnollista, että seuraan suuntauksen kehitystä materiaalisen ekokritiikin puolelle. Serenella Iovinnon ja Serpil Oppermannin kirjoitusten pohjalta hyödynnän työssäni narratiivisen toimijuuden ja tarinallistuneen materiaalin käsitteitä. Oppermann (2014) väittää, että materiaalilla on luovaa energiaa, joka materiaalin tulemisen ja ilmestymisen kautta voidaan luokitella tarinallistuneeksi materiaksi. Hän kuitenkin toteaa heti tämän väitteen sisältävän runsaasti antropomorfismia eli materiaalin inhimillistämistä, mutta määrittelee

¹ Myös Karoliina Lummaa (2008, 60) on ”Risto Rasan surulliset linnut” -artikkelissaan esittänyt erilaisia inhimillistämiseen liittyviä kritiikkejä.

kuitenkin materiaalisen ekokritiikin olevan ei-antroposentristä eli ihmiskeskeisyydestä irrottautuvaa. (Oppermann 2014, 29.) Oppermannin (2014, 30) mukaan narratiivinen toimijuus on materian luoma kielenulkopuolinen esitys, joka ilmenee usein ilmaisuvoimaisissa kollektiiveissa.

Väitän, että metsä on kollektiivi, joka ilmaisee itseään osiensa luoman narratiivisen toimijuuden kautta. Meille tämä narratiivisuus näyttäytyy *Kultarinnassa* tekstinä. Käsite ”kollektiivi” tulee Bruno Latourilta, joka on kehittänyt myös toimijuuteen liittyvän toimijaverkkoteorian (Latour 2005). Oppermann ja Iovino viittaavat johdantotekstissään Latourin kollektiiviin ja se vaikuttaa sopivan hyvin kuvaamaan sitä, millainen toimija metsä on. Latour määrittelee kollektiivin olevan ryhmittymä tai koelma olioita, joilla on kyky puhua, mutta ne puhuvat eri tavalla kuin ihmiset ja aina jonkin välityksellä (Latour 2004, 62–63, 68). Latourin käsitys materian puhumisesta muistuttaa Iovinin ja Oppermannin väitettä materian tarinankertojan luonteesta ja ne liittyvätkin toisiinsa. Näiden kahden käsitteen, narratiivisen toimijuuden ja kollektiivin, avulla lähdän tarkastelemaan metsän roolia toimijana *Kultarinnassa*.

Materiaalinen ekokritiikki pohjautuu uuteen ”materiaalisen käänteen” aikaansaamiin uusmaterialistiseen ja posthumanistiseen tutkimussuuntaukseen, jotka ekokritiikin tapaan keskittyvät inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteisiin sekä luonnon ja kulttuurin erotteluun ja yhteyksiin. Materiaalisessa ekokritiikissä maailman materiaaliset ilmiöt ovat solmuja toimijuuksien verkostossa, ja niiden voidaan sanoa tuottavan tarinoita. Materiaalinen ekokritiikki tutkii materiaa teksteissä ja teksteinä ja pyrkii osoittamaan miten ruumiillinen luonto ja diskursiivinen voima ilmaisevat vuorovaikutustaan joko representaatioissa tai konkreettisesti todellisuudessa. Siinä tarkastellaan miten materiaaliset muodot - kuten ruumiit, asiat, elementit, myrkylliset aineet, kemikaalit, orgaaniset ja epäorgaaniset aineet, maisemat ja biologiset kokonaisuudet - ovat intra-aktiossa keskenään ja humanisen ulottuvuuden kanssa ja luovat näin tarinoita. (Iovino & Oppermann 2014, 1–2, 7.) Omassa työssäni pysyn mahdollisimman tarkasti representaation analyysissä, sillä lähtökohtani on analysoida romaanin henkilöhahmojen suhdetta romaanin metsään, mutta liitän analyysini tulokset vahvasti siihen, millaista keskustelua metsän ja luonnon tilasta ja asemasta nyky-yhteiskunnassa käydään.

Materiaalista ekokritiikkiä on väitöskirjassaan hyödyntänyt Tampereen yliopiston tutkija Juha Raipola (2015), joka kuitenkin on myös kritisoinut suuntausta.

Raipola kritisoi erityisesti Oppermannin kirjoituksia narratiivisesta toimijuudesta. Oppermann ja Iovino (2014, 7) esittävät, että materiaalilla on itsessään kyky kertoa tarinoita, mutta Raipola (2015, 31–32) korostaa sitä, että tarinat ovat aina ihmisistä lähtöisin ja siksi materiaalilla ei hänen mukaansa voi olla suoraan kertovaa luonnetta. Tiedostan Raipolan kritiikin, mutta itse olen sitä mieltä, että materiaalisissa asioissa tarinat voivat olla läsnä, mutta niillä ei välttämättä ole mahdollisuutta tulla kerrotuksi ilman ihmistä. Jos materiaalisessa ekokritiikissä ja posthumanismissa on tarkoitus nähdä ihminen ja ei-inhimillinen tasavertaisina ja yhteiseen elinympäristöön kuuluvana, miksi emme voisi uskoa muidenkin kuin vain ihmisen luovan tai tuottavan tarinoita, jopa täysin meidän kokemusmaailmamme ulkopuolella.

2 METSÄ PAIKKANA

2.1 Metsä Erikin silmin

Tässä luvussa käsittelen metsää paikkana *Kultarinnassa*. Käyn läpi teoksen keskeisten henkilöhahmojen, Erikin ja Mallan kokemusta metsästä ja sitä kautta haen vastausta kysymykseen, millaisena paikkana metsä näyttäytyy teoksessa. Metsä on merkityksellinen paikka monelle ihmiselle, mutta miten se näkyy kaunokirjallisuudessa? *Kultarinnan* monet kertojat kuvaavat metsää paljon, mutta se esiintyy myös henkilöhahmojen puheessa, ajatuksissa ja romaanin ajankuvassa eikä ole pelkästään kuvauksen kohde. Henkilöhahmojen lisäksi muutamat eläimet nousevat tarinassa merkittäviksi, joten luvun lopuksi perehdyn myös niiden metsäkokemuksiin. Metsä on koettu paikka, ja tutkimassani romaanissa se saa merkityksensä aluksi henkilöhahmojen kokemuksen kautta. Hahmot tuovat metsän esiin meille lukijoille. Aloitan Erikistä.

Metsä on läsnä Erikin elämässä monella tavalla ja hän kokee metsän itselleen läheiseksi ja tutuksi paikaksi. Lapsena hän käy metsässä sekä äitinsä ja isänsä kanssa, ja he asuvat kartanossa metsän keskellä. Vanhempien metsäsuhteet ovat erilaisia. Äidin kanssa Erik kiipeää kallioille ja kukkuloille ja kesken kipuamisen maiseimia ei saa katsoa. ”Näkymät ovat hienommat, jos emme kurkistele niitä kesken matkan” (*Kultarinta* = K 44) toteaa Erikin äiti. Hän on alkoholisti, jota ei kovin tarkkaan kuvata romaanissa, mutta hänestä saa sellaisen mielikuvan, että metsä ja siellä kuluminen on hänelle tärkeää, ja että hän arvostaa upeita maisemia. Erikin äiti kritisoi Aspholmin kartanon korkeita ja tilavia huoneita, koska niiden lämmittämiseen ”menee kokonainen metsikkö talvessa” (K 21). Hän ei kuitenkaan halua ahtaaseen asuntoon kaupunkiin, sillä tahtoo ”päästä kotiovesta ulos, ei rappukäytävään” (K 21). Äidin kautta Erik on oppinut kunnioittamaan metsää ja katsomaan sitä arvostaen. Erikin äitiä voisi kuvailla metsäsuhdetyypiltään yhteisölliseksi huolehtijaksi, jolle lähimetsä on tärkeä ja metsä edustaa nautintoa (Suomalaisten metsäsuhteiden tila 2018, 41).

Isän motiivi kulkea metsissä on aivan toinen. Hän on metsänomistaja, jota eivät kiinnosta luonnon arvot itsessään vaan kaupanteko omistamallaan metsällä:

Raaputan haavanrunkoja ja tuijotan silmästä silmään tummakatseista siipioravaa, joka kurkistaa kolonsa suuaukosta aliseen maailmaan. Kun eläin palaa lepopaikkaansa ja oikaisen niskani, isä on poissa. Hän on lähtenyt selvittämään puutavaran määrää ja laatua, kuljetusmahdollisuuksia, käyttökohteita ja markkina-arvoa. Minä ryhdyn tutkimaan elämää

puiden kuorella, oksistossa, maahan kaatuneiden runkojen alla ja sisällä.
(K 180)

Katkelmassa Erik pohtii oman ja isänsä metsäsuhteiden erilaisuutta. Gunnar Stenfors rakennuttaa metsään rautatietä, jota pitkin puuta saa kuljetettua eteenpäin myytäväksi. Pienenä Erik pääsee isänsä mukana katsomaan hakkuita ja rautatien rakennusta. He myös metsästävät yhdessä muutamia kertoja. Erikin isä näkee metsän vain puina, hyöty mielessä, kun taas vaimonsa nauttii enemmän vain metsässä oleilusta ja liikkumisesta. Gunnarin metsäsuhteen voisi luokitella määrätietoiseksi sijoittajaksi, jolle taloudellinen hyöty on tärkeintä ja jolle metsästäys on luonnollinen tapa viettää aikaa metsässä (Suomalaisten metsäsuhteiden tila 2018, 32). Erikin metsäsuhte kehittyi muistuttamaan enemmän äidin kuin isän suhdetta metsään ja sen vuoksi Erikille tulee erimielisyyksiä isänsä kanssa.

Kirjan alussa kuvataan, kuinka Erik menee metsään ensimmäisen kerran yksin ja vielä keskellä yötä, hyvin nuorena. Hän siirtyy metsään portin läpi:

Metsän seinä lähestyy nopeasti, sysimusta ja umpinainen kuin kallio. Olen hullu, ajattelen ja jatkan matkaa seinää kohti. Juuri ennen törmäystä se avautuu minun tulla. [...] Haparoin hieman eteenpäin, ja kun vilkaisen taakse, metsä on jo sulkenut porttinsa. (K 43)

Tämä toistuu myöhemmin monta kertaa. Metsällä on raja, jonka läpi täytyy kulkea ennen kuin sinne pääsee. Rajan lisäksi metsä toimii itse, kun se sulkee porttinsa. Metsä on aktiivinen, ja se vaikuttaa tarinan tapahtumiin itsessään. Toki tässä on kyse myös kirjallisesta keinosta, kielikuvasta, jolla teoksen maailmaa luodaan. Metsän portti kuvastaa rajaa, erottelua metsän ja muun ympäristön välillä. Portti-metaforaa käytetään myös fantasiakirjallisuudessa osoittamaan siirtymää maailmojen välillä. Metsän voi tulkita myös omaksi maailmakseen teoksen maailman sisällä, varsinkin nuoren Erikin näkökulmasta. Portti korostaa metsän roolia merkityksellisenä paikkana, jollaiseksi se tulee Erikin kokemuksen kautta.

Metsä tuntuu olevan Erikille turvapaikka. Se on hänelle tuttu. Kun hän opiskeluaikanaan lähtee hoitamaan isänsä antamaa tehtävää, hän samoilee metsässä kaukana kotoa:

Metsän sisuksista loistavat valkoisten jäkälien peittämät haavat, ainoat puut, joiden lehdet saavat lähes tyynenäkin iltana tuulen sävelestä kiinni. Pysähdyn. Polku kiertää matalaa mäkeä, jolla kasvaa suuria mäntyjä. Olenko käynyt täällä aiemmin? [...] Tietenkin. Minähän olen ollut täällä ennenkin. Metsä on kaikkialla sama. (K 173–174)

Erikille metsä on sama muuallakin kuin kotimetsässä. Kotimetsä tarkoittaa Erikille Aspholmin kartanon ympäröivää, isänsä ja myöhemmin hänen itsensä omistamaa metsäaluetta. Hänelle metsästä tulee ikään kuin sijaiskoti. Hänen ei ole hyvä olla kotona, mutta metsä tuntuu luontevalta paikalta olla. Sisällissodan ollessa käynnissä Erik päättää viettää talven pohjoisessa erakkona, yksin metsän keskellä. Isänsä määräämät metsät tarkastettuaan Erik lähtee pohjoiseen, kun ei halua palata Helsinkiin kohtaamaan kapinan vaikutuksia. Missä vain hän on, metsä tuo hänelle turvaa.

Maantieteilijä Yi-Fu Tuan (2004/2016) käsittelee paikan tajun kehittymistä esseessään ”Sense of Place: It’s Relationship to Self and Time”. ”*Sense of place*” voidaan suomentaa joko paikan taju, paikan tuntu tai paikan tunnistaminen. Tuan tarkoittaa paikan tunnolla kokemusta pysyvistä paikasta, joka ei muutu ja jonka voimme tunnistaa. Hänen mukaansa paikan tuntu tai taju on sidoksissa aikaan, joten ajan täytyisi ikään kuin pysähtyä voidaksemme saada paikan tajun. Kuitenkin hän väittää paikkojen olevan myös muuttuvaisia, muutosta ikään kuin tapahtuu koko ajan. Joidenkin paikkojen muutos on niin hidasta, että ne tuntuvat lähes ajattomilta. Tästä Tuan käyttää esimerkkinä luonnonpaikkoja, kuten metsää. (Tuan 2004/2016, 45.)

Olen eri mieltä siitä, että metsä, joet tai vuoret eivät muuttuisi. Jokaisessa niistä vaikuttaa eläviä organismeja, jotka toiminnallaan luovat muutosta. Muutokset eivät ehkä ole nähtävissä, mutta esimerkiksi metsä elää ja liikkuu, vaikka sitä ei paljaalla silmällä näkisi. Luonnon kiertokulku ja vuodenaikojen vaihtelut aiheuttavat muutosta: joet jäätyvät talvisin ainakin osittain, lumi peittää metsät ja kasvit ”kuolevat” talveksi, mutta heräävät taas keväällä uudelleen. Tuan (2004/2016, 45) väittää, että paikan tuntu tai taju ei voi syntyä, ellei paikka ole pysähdyksissä, muuttumaton. *Kultarinnassa* Erik väittää metsän olevan kaikkialla sama. Muutosta ei mitenkään korosteta missään vaiheessa, mutta sitä ei välttämättä huomaa pelkästään Erikin hahmoa tarkastelemalla. Pitämällä metsää samana kaikkialla, Erik haluaa pitää yllä metsää itselleen merkityksellisenä ja turvallisena paikkana, vaikka olisikin maantieteellisesti eri paikassa kuin tutussa kotimetsässä. Vaikka metsässä tapahtuisi liikettä ja muutoksia, se on silti Erikille tärkeä ja tuo hänelle lohtua.

Maantieteilijä Tim Cresswell kirjoittaa kirjassaan yliopistoista esimerkkinä paikan prosessista. Yliopisto on sekä tuotettu paikka että prosessissa oleva paikka, joka ei olisi mitään ilman ihmistä, jonka kautta yliopisto paikkana tuotetaan joka päivä

uudelleen. Cresswellin mukaan paikka ei ole koskaan ”valmis” vaan aina prosessien ja toiminnan tulosta. Hän toteaa myös, että paikan taju kehittyy rakenteiden ja toimijuuden vuorovaikutuksen kautta. (Cresswell 2004, 37–38.) Pohdin prosessinomaisuutta metsän kannalta, ja luultavasti saman tapainen ajattelu toimisi metsään. Metsä tuotetaan aina uudelleen, kun ihminen vierailee siellä. Mutta entä metsät, jotka ovat suojeltuja, eikä niihin saa ihminen mennä? Metsässä elää paljon erilaisia olioita, kuten kasveja, puita, hyönteisiä, eläimiä ja muita eliöitä. Metsä on täynnä toimintaa, joten se tuottaa koko ajan itseään. Säilyykö metsä siis ollenkaan paikan käsitteen alaisena ilmiönä, kun se on muutoksessa koko ajan, ihmisen huomaamatta? Eläinten ja metsässä elävien organismien kuten puiden, muiden kasvien tai eliöiden toiminta pitää paikan prosessin käynnissä, kuten ihmisen toiminta ihmisen ”hallitsemisissa” paikoissa esimerkiksi kaupungeissa. Nämä metsän eliöiden aiheuttamat muutokset ovat usein ihmisen paljaalle silmälle vaikeita huomata ja näkyvät muutokset tapahtuvat usein vuosien kuluessa, joten kyllä metsää silti voi pitää paikkana. Paikan prosessista kirjoittaa myös tutkija Nancy Easterlin, jonka ajatuksiin palaan hieman myöhemmin tässä luvussa.

Tuanin mukaan ihmisen paikan taju kehittyy aikuisiällä, lapsena se on vielä epävakaa ja muuttuvaa. Lapsena jokainen vuosi tuo uusia tapoja kokea ja ymmärtää asioita. (Tuan 2004/2016, 45.) Tämä näkyy hyvin *Kultarinnassa*, kun Erikin kokemuksia metsässä liikkumisesta kuvataan. Lapsuuden ajan kuvauksissa kokemus näyttää paljon hajanaisempana ja metsä pelottavampana, vaikka Erik sulautuukin sinne helposti:

Sovittelen jalkoja ja käsiä oksille ja puoliksi liu’un alas. Tömähdän aukiolle, jossa on yhä yö. Kivenjätkäle sammalviittoineen työntyy varjosta ja hoputtaa luokseen. [...] Metsä ei rauhoitu. [...] Oksat taipuvat ja päästävät ohitseen peikon, joka käy istumaan lohkarren laelle. (K 45)

Myöhemmissä aikuisiän kuvauksissa sama metsän tunnelma säilyy, mutta aikuistuminen on selvästi havaittavissa:

Vedän keuhkoihin ilmaa, joka on täynnä viherhiukkasista utuavaa happea ja tuhansien olentojen lämmintä hengitystä.
Metsä on puinen maja, jossa asuu laskematon määrä kansoja.
Kääntelen ajatusta, kohotan sitä valoa vasten ja punnitsen, kuten tehdään sellaiselle ajatukselle, jota on odottanut tietämättä että odottaa. Istun lammen soisella rannalla. (K180)

Erik kuvaa metsää ja hengittämäänsä ilmaa tarkasti. Hän vertaa metsää majaan, se on koti tuhansille olennoille, joita kukaan ei näe. Erikin ajattelun kypsymisen huomaa, mutta osittain tässä on myös metsän puhetta. Puinen maja, jossa asuu laskematon

määrä kansoja ja tuhansia olentoja, hengittää. Metsä puhuu olentojen puolesta, joilla ei ole ääntä huutaa omaa hätäänsä. Metsä näyttäytyy hieman mystisenä, mikä luo lapsenomaista tunnelmaa, mutta Erikin pohdinta tekee siitä aikuisemman.

Tuan (1974/1990, 93) on kehitellyt teorian topofiliasta, voimakkaasta paikkaan kuulumisen kokemuksesta tai tunteesta. Se sopii hyvin Erikin henkilöhaamoon, koska Erik tuntee kuuluvansa metsään ja viihtyy siellä kaikkein parhaiten. Lukijalle välittyy tunne siitä, että metsä on Erikille tärkein paikka. Tulkitseen Erikin kokemuksen topofiliaksi, vaikka hänellä on myös kivuliaita ja epämiellyttäviä kokemuksia metsästä. Aivan kirjan alussa hän kulkee reisiään myöten suossa, kun hän on paennut metsään pahaan oloaan ja epätietoisuutta siitä, mitä Lidialle on tapahtunut synnytyksen jälkeen:

Käärin varusteet mytyksi syliin ja astun pitkospuulta veteen. Se on niin kylmää, että keuhkot kuroutuvat kiinni. Muta tursuaa varpaiden välistä, pintaan kuplii mädän hajua. [--] Kahlaan puolireittä myöten ja yritän nähdä jotain muuta kuin mustaa, mutta muuta ei ole. [--] Jaloissa ei ole enää tuntoa. [--] Kun törmään pajukon keskellä ensimmäiseen järeään koivuun, rutistan sitä kuin hengenpelastajaa. Pakotan itseni olemaan juoksematta, tunnottomat jalkapohjat voisivat huomaamatta silpoutua juurissa ja kivissä. (K 15–16)

Tämä kokemus näyttäytyy epämiellyttävänä, mutta vaikka se on romaanin alussa, niin silti kuva Erikin metsäsuhteesta muodostuu tunteikkaaksi ja voimakkaaksi melko pian. Aikarakenteen vuoksi tämä kuvaus on kirjan alussa, mutta sitä seuraavat useat voimakkaan positiivisen tunteen luovat kuvaukset. Vaikka Erikiä peloteltiin lapsena metsänkeijuilla, silti metsä vetää häntä puoleensa ja hän menee todella nuorena yöllä yksin metsään. Erikille metsään meneminen on yksi tapa purkaa tai ehkä jopa paeta tunteita.

Tim Cresswell mainitsee paikkaan kuulumisen tunteen tärkeäksi, kun hän kertoo David Seamonin ”place-ballet” käsitteestä, jonka mukaan paikan muodostavat ihmiset jokapäiväisellä elämällään ja kytköksillään paikkoihin. Päivittäiset rutiinit, joita ihminen toistaa, luovat ”place-ballet” -metaforan, jossa samoihin paikkoihin yhdistyvät rutiinit luovat Seamonin mukaan voimakkaan paikan tajun (*sense of place*). Olennaiseksi tulee se, onko ihminen sisäpuolinen² vai ulkopuolinen, eli tunteeo ihminen kuuluvansa paikkaan vai ei, sekä se, miten ihminen pääsee ”sisäpuoliseksi”

² ‘insider’ or ‘outsider’

omilla paikkaan liittyvillä toimillaan. (Cresswell 2004, 34.) Tuanin topofilia on tästä radikaali muoto, jossa paikkaan kuulumisen tunne on erityisen voimakas.

Tuanin mukaan luonto antaa lapselle elämyksiä, koska lapsi osaa olla avoin, huoleton ja välitön luontoa kohtaan. Aikuisen täytyy oppia toimimaan kuin lapsi, huolettomasti ja antautuvasti, jotta hän voi kokea luonnon monimuotoisesti. (Tuan 1974/1990, 96.) Erikin henkilöahmossa tällainen käyttäytyminen toteutuu. Vaikka Erik ei aina ole huoleton aikuisena mennessään metsään, hän kuitenkin kykenee kohtaamaan metsän sen arvolle soveltuvalla tavalla. Hän kohtaa metsän jo lapsena, mutta yhteys ei haihdu. Koska metsä avaa ovensa Erikille, avaa Erik itsensä metsälle:

Minulla ei ole aavistustakaan, mihin metsässä kuuluu mennä. [--] Suljen silmät. Hyttyset eivät tule. Unesta ei ole tietoaakaan.

Sen sijaan alan nähdä polun, jota ei ole. Nenällä, käsillä ja jaloilla, koko iholla. Ojennan kädet eteeni ja lähden minne maankamara vie. (K 44)

Katkelmassa Erik on ensiretkellään öisessä metsässä lapsena. Hän ei aluksi tiedä mitä tehdä, mutta pian alkaa tunnustella ja liikusella, antautuu metsän liikuteltavaksi. Myöhemmin aikuisiällä hän kuuntelee ja havainnoi tarkasti liikkueensa ja arvostaa metsää:

Käänän selkäni ja laskeudun metsän portaita, mättäitä ja lahopuita, syvemmälle. Sammal kuulostelee veren juoksua jalkaterieni sisällä, oksat silittävät olkapäitä. Metsä pidättelee henkeään ja tunnustelee minua. (K 173)

Tässä kertoja kuvaa kokemusta niin, että metsä reagoi Erikin läsnäoloon. Metsän ja ihmisen välinen vastavuoroisuus tulee esiin romaanissa Erikin metsäsuhteen kautta. Useassa kohdassa kuvauksesta voi tulkita, että metsä tukee Erikiä. Muualla romaanissa on huomattavissa se, että metsä ottaa oman asemansa, eikä ole vain pelkkä tapahtumapaikka tai tila, jossa asioita tapahtuu vaan se myös vaikuttaa tapahtumiin. Tähän palaan myöhemmissä luvuissa.

Erik kokee metsän myös Lidian kanssa sekä myöhemmin tyttärensä Mallan kanssa. Lidia vie Erikin synnyinseudulleen katsomaan viirupöllön pesää. Molemmat ovat kulkeneet metsissä lapsuudestaan lähtien ja käy ilmi, että he ovat tavanneetkin lapsina metsän keskellä. Kerran he menevät yhdessä lammelle, jossa Lidia on käynyt aiemmin vain yksin:

Hän on puhunut lammesta niin paljon, etten tohdi lausua ääneen adjektiiveja, kauniitakaan. Paikka, johon on menty iloissa ja suruissa elämän alusta asti, ei siedä arvostelua, hädin tuskin toista ihmistä. (K 243)

Emme hievahda. Lintu rentoutuu. Tuuli lipaisee vettä lammen keskellä. Maailma riittää ja aika kuluu, tästäkin täytyy joskus lähteä, ajattelen jo. Valmistaudun suruun, mutta se ei kerikään seittejään auki vaan vierähtää harmaana höyrynä maan alle. Lampi, linnut ja tuulihan olisivat täällä poistuttuammekin, päivästä toiseen. (K 244)

Näissä lauseissa viipyy metsälammen tunnelma, Erikkin onnen hetket metsässä Lidian kanssa. Tämä paikka on erikseen merkityksellinen sekä Erikille että Lidialle. Se on osa metsää. Erikkin elämässä metsä liittyy kaikkiin hänen elämänsä mullistaneisiin elämäntapahtumiin, joten myös siksi Erikkin suhde metsään tuntuu erityiseltä.

Erikille metsä on kuin koti. Romaanissa puhutaan metsästä välillä yleisesti, viitaten kaikkiin maailmaan metsiin, mutta sekä Erikkin että Mallan osioissa molemmat henkilöahmot puhuvat joissakin kohdissa kotimetsästä. Erikkin suhde kotimetsään on muutoksessa koko ajan, koska siihen liittyy ikäviä, järjestyttäviä muistoja, jotka myöhemmin, ajan kanssa ”lientyvät tavallisiksi”, kuten Erik kuvailee seuraavassa katkelmassa:

Vuosia välttelemäni metsäkin lientyy tavalliseksi. Lahoavat lehdet tuoksuvat ja alhaalla lammen silmä sulkeutuu iltaa kohti. Sitä olen ehkä eniten pelännyt, lampea jonka rannalla uskon viettäneeni elämäni järjestyttävimmät hetket. (K 288)

Kuten jo aiemmin totesin, metsä on elävä ja liikkuva, se on prosessissa ja muuttuu hieman koko ajan. Tutkija Nancy Easterlin (2016, 244) käyttää omassa tekstissään käsitettä ”paikka prosessissa/paikan prosessi”, jossa paikan olemus muuttuu, kun henkilöahmon suhde paikkaan muuttuu. Erikille metsällä on monta merkitystä, mutta vahva tunneside, merkityksellisyyden tunne ja kaipuu metsää kohtaan säilyvät koko teoksen ajan, vaikka hän välttelee kotimetsäänsä pitkän aikaa, sillä se tuo hänen mieleensä kipeät muistot Lidiasta. Suhde kotimetsään on muutoksessa merkittävämmän kuin suhde metsiin yleisesti. Jonkinlainen yhteys metsään Erikillä tuntuu olevan koko teoksen läpi, välillä se on voimakkaampi ja fyysinen metsän kanssa toimiminen kuten liikkuminen metsän avustamana tai ohjaamana, välillä ajatuksen tasolla mukana kulkeva huoli:

Metsä liikkuu hänen allaan. Tuhannet pienet otukset ahmivat kuollutta kariketta mullaksi, vesi ponnistelee kevätpiipon ja sormisaran suikalemaisissa lehdissä kohti ulospääsyä ja sadepilviä. (K, 495).

Samanlaisia ovat Viktorin rajaamat metsät ja tunturit, siellähän elelevät aavistamatta mitään ihmisten nurinoista ja palopuheista. Viktorinkin suurin tavoite on, ettei niiden koskaan tarvitsisi mitään tietääkään, että ne saisivat vain olla. (K 581)

Erikille metsä on niin merkityksellinen, että hänen rakastettunsa, Lidian kuolema kuvataan romaanissa metsälammen läpi uimisella:

Kävelen Mustasilmän rantaan ja suoraan pimeään veteen. Lidia odottaa. Lähdemme uimaan kohti vastarantaa. Usvan takana lipuu jokin lintu, varmasti kaakkuri. Tulee kylmä, liian kylmä. Palaan rantaan, kömmin vedestä ja käännyn katsomaan Lidiaa, joka ui jo kaukana. Metsään avautuu väylä, josta lammen vesi soljuu korprien sisuksiin. Hän ei katso taakseen. Sumu telkeää virran hänen jälkeensä. (K 369)

Rakkaus metsään on johdattanut Erikin ja Lidian yhteen, sillä myös Lidian suhde metsään on kunnioittava. Heidän suhteensa alussa Lidia on metsää kohtaan jopa kunnioitavampi kuin Erik, sillä Erik haluaisi viirupöllön yliopiston kokoelmiin, mutta Lidia ei hyväksy ajatusta pöllön ampumisesta. Erikin metsäsuhdetta voisi kuvailla johdannossa mainitsemani tunnetyyppien ”seesteisen ylläpitäjän” mukaan. Seesteinen ylläpitäjä ”käy melko usein metsissä”, ”omistaa metsää enemmän metsän kuin itsensä vuoksi” ja hänelle ”metsän ja sen luonnon suojeleminen on erittäin tärkeää” (Suomalaisten metsäsuhteiden tila 2018, 38). Erikin suhde metsään on intensiivinen ja aktiivinen, molemmin puolin, paikkana metsä on merkityksellinen Erikille monesta eri näkökulmasta, yksin koettuna ja yhdessä koettuna.

2.2 Metsä Mallan silmin

Entä millainen paikka metsä on Mallalle? Mallan suhde metsään syntyy hänen isänsä kautta. Malla vieraillee Erikin mukana yliopistolla ja viettää tämän kanssa paljon aikaa metsässä. Mallasta kasvaa hyvin yksinään viihtyvä tyttö, isänsä tapaan hänellekin kehittyy vahva side metsään. Erik vie Mallan jo lähes vastasyntyneenä vauvana meren äärelle ja metsäretkelle purkaessaan pahaan oloaan Lidian kohtalosta. Malla ei kasva Aspholmin kartanon metsissä, vaan useissa eri paikoissa, joihin Erik häntä vie.

Kun Malla ja Erik matkustavat itään ja pohjoiseen kesäretkellään, he päätyvät Isommainen-nimisen vaaran juurelle Pohjois-Karjalaan. Isänsä paluuta kylältä odottaessaan Malla menee yöllä yksin metsään, kuten Erik nuorena. Hän on opettanut Mallan kulkemaan metsässä ja tämä kertaa mielessään paljon isänsä sanomisia, jotka varmasti ovat vaikuttaneet siihen, millainen metsäsuhde Mallalle muodostuu teoksen aikana:

Metsässä on pimeämpää, mutta siellä on oikeastaan parempi olla kuin avoimella pihalla. Isä on sanonut, että eläimet näkevät pimeässäkin,

mutta Mallasta ei tunnu, että kukaan tarkkailisi häntä runkojen takaa. [...] Hän jatkaa matkaa, rinne kaarteleo ja johdattaa hänet sinne minne pitää. Sinulla on kartta päässäsi, isä joskus kehaisi. Löydät aina perille. Pimeässäkin, Malla lisää. (K 354–355)

Tuolloin Malla on noin kuusivuotias ja Mallan näkökulmaa kuvastaa vielä kolmannen persoonan kerronta, ei minäkerronta. Kirjassa Mallan minäkerrontaan siirrytään, kun Mallan mukaan nimetty kirjan toinen osa alkaa. Myös Malla on rohkea lapsi, joka antautuu metsälle, kuten isänsä lapsena. Tosin tämä taitaa olla isältä opittua.

Isommaisella Malla ja Erik tapaavat Olgan, joka majoittaa heidät joksi-kin aikaa kotimökkiinsä. Kun Erik on poissa Mallan luota, kylässä järven toisella puolen, Olga kertoo Mallalle tarinoita Isommaisesta alueelta. Malla kuulee tarinan kontiosta, joka asui ennen Olgan lähistöllä. Samalla Olga kertoo vanhan kansan uskomuksesta, jonka mukaan metsältä ja kontiolta pyydettiin rauhaa kotieläimille. Metsä ja kontio olivat yhtä:

- Entisaikoina, kun kontion huomattiin saapuneen korvesta kylän liepeille, sanottiin että metsä liikkuu.
- Asuohan metsässä paljon muitakin, Malla kuiskaa.
- Mutta kontio on metsän sisin. Ilman toista ei ole toista. Kontio ei voi elää ilman metsää, ja ilman kontiota metsä on tyhjä. (K 351)

Karhumyytti kiinnostaa pientä Mallaa, sillä samalla, kun hän menee yksin metsään, hän ryömii hylättyyn karhunpesään ja kokeilee, olisiko hänessä noidan verta, kun hän kiertää puun ympäri ja ajattelee kontiota. Malla ei kuitenkaan muutu karhuksi. Karhu seuraa Mallaa pitkin tarinaa, sillä hänelle kerääntyneissä kiiltokuvissa pieni karhunpentu on yksi tärkeimmistä. Kiiltokuvien kautta Malla muistelee isäänsä, äitiään ja Elsiä, isänsä toista rakastettua. Karhu liittyy vahvasti metsään, ja myöhemmin romaanissa karhusta tulee Mallalle tärkeä, kun hän kohtaa oikean karhun.

Kouluikäisenä Malla joutuu sijaiskotiin, koska viranomaiset eivät koe Erikin olevan pätevä huoltaja tyttärelleen. Malla ja Erik joutuvat auto-onnettomuuteen Mallan ollessa seitsemän vuoden ikäinen. Malla loukkaantuu vakavasti ja Erik jää kiinni alkoholin ostamisesta. Malla lähetetään Luhtajoelle. Aluksi hän ei pääse samoilemaan metsässä niin paljon kuin haluaisi, sillä kasvattivanhemmat pitävät tarkasti huolta siitä, että tietävät missä Malla kulkee. Kasvattiäiti Aune ei ole antanut Mallalle kunnan ulkovaatteita, jotta tämä ei voisi liikkua niin vapaasti kuin haluaa. ”Laskeudun polvilleni ja painan kämmenet hankeen. [...] En nouse, vaikka hame ja molemmat villahousut kastuvat. Aune ei ole antanut hankkia pitkiä housuja, etten pystyisi

juoksemaan lujaa ja kauas.” (K 469). Kuusitoistavuotiaana Malla alkaa kuitenkin kulkea metsässä yhä enemmän, kun Erik lähettää tytölle saappaat tämän pyynnöstä. Luhtajoen metsästä tulee Mallalle tuttu ja tärkeä.

”Katselen suota unisin silmin. Se on vedenalainen metsä, metsä josta puut puuttuvat melkein kokonaan, silti yhtä salaperäinen.” (K 481) Mallalle merkitykselliseksi nousee myös Luhtajoen metsässä oleva suo, osana metsää. Hänen kertojanäänensä kuvaa sitä vedenalaiseksi metsäksi, jossa ei ole juurikaan puita. Suo on tärkeä paikka myös Erikille, mutta hänen tarinassaan se ei ole mikään tietty suo. Mallalle Jouhtensuo Luhtajoella on selvästi tärkein. Suohon liittyy monia merkityksellisiä tapahtumia, joita tarkastelen vielä myöhemmin.

Metsässä liikkuminen tuo Mallalle lohtua, sillä hän ikävöi isäänsä. Hänen ei annettu olla yhteydessä Luhtajoen ulkopuolelle muuten kuin kasvattiäiti Aunen oikolukemien kirjeiden avulla. Malla sai kirjoittaa isälleen, mutta vain niin, että Aune luki kirjeet läpi, etteivät Malla ja Erik saisi toistensa olinpaikkoja selville. Metsä tuntuu auttavan Mallaa selviytymään ja lopulta löytämään tien isänsä luo.

Kuten Erik, Mallakin kokee metsän muiden henkilöhahmojen kanssa. Maantiedonopettaja Verner Linnas on Mallalle tärkeä, ja he käyvät oppitunnilla metsässä etsimässä kasveja, kiviä ja erilaisia maalajeja. ”Serkkunsa” Antun kanssa Malla löytää joutsenen pesän suolta sekä itse joutsenet läheiseltä lammelta. Malla viihtyy kuitenkin metsässä parhaiten yksin. Häntä ärsyttää, kun Anttu vain puhua pulputtaa heidän katsellessaan joutsenia lammella.

Myöhemmin Malla joutuu uudelleen Antun kanssa metsään, koska Malla piilotti Antun aseensa suojellakseen joutsenia humalaisilta nuorilta miehiltä. Anttu lähtee Mallan perään aamulla, koska Aune ja Hugo ovat epäilleet Mallan käyvän kommunistisissa kokouksissa, vaikka Malla on vain samoillut metsässä. Samalla Antulle paljastuu karhun asuvan metsässä. Mallasta tuntuu, kuin hän olisi pettänyt metsän, koska ”paljastaa” karhun Antulle. Karhu tulee lähelle, koska Malla on tuttu. ”Metsä humisee vieraasti ja etäännyy kyynelten kalvon taakse. Olen pettänyt sen.” (K 554) Metsän pettäminen nostaa Mallan tunteet esiin ja hänen metsäsuhteestaan on kehittynyt varsin tunteikas. Mallan huoli karhusta, metsästä ja joutsenista kuvastaa hänen metsäsuhdettaan ja myös teoksen ekokriittistä virettä, jossa huoli ympäristöstä on läsnä. Näin ollen romaanin molempia päähenkilöitä painaa huoli ympäristöstään.

Merkittävin henkilö, jonka kanssa Malla viihtyy metsässä isänsä lisäksi, on Joel, joka on asunut syrjäseuduilla metsän keskellä koko ikänsä. Hänen suhteensa metsään syvenee, kun hänen äitinsä kuolee ja hän jää orvoksi. Joelille järjestetään paikka lastenkodista, mutta hän ei halua mennä sinne, vaan jää asumaan yksin metsämökkiin ja erakoituu. Hän on kiertänyt talosta taloon tekemässä töitä, mutta kutsuntojen osuessa kohdalle hänet löydetään, vaikka hän on esiintynyt väärällä nimellä. Joel menee siviilipalvelukseen, sillä hän ei halua käyttää aseita. Sen vuoksi Joelia hyljeksitään ja häntä kiusataan rautatieasemalla hänen ollessaan matkalla siviilipalvelukseen. Tuolloin Malla tapaa hänet ensimmäisen kerran ja auttaa Joelin pois pinteestä.

Joel saa seurakseen osan metsää. Karhunpentu ilmestyy hänen tupansa liepeille ja Joel ottaa vastuukseen huolehtia tästä. Saman karhun Malla tapaa myöhemmin, ennen kuin tapaa Joelin uudelleen metsässä rautatieaseman tapahtumien jälkeen. Mallan, metsän, karhun ja Joelin suhteet punoutuvat yhteen:

Metsän lattialla ilma ei liiku, mutta latvoissa humisee. [...] Joku äännähättä kuin kysyisi lyhyesti jotain. En ymmärrä mistä ääni tulee, Joelin vai metsän kurkusta. Varjoissa kahisee. [...] Kun katson alas, huomaan seisovani nukkaisella sammalmatolla. [...] Metsä irrottaa otteensa. (K 513–514)

Hämärässä epäröinti valtaa Mallan mielen: mistä äänet tulevat? Metsä hallitsee tilanetta, sillä on ote Mallasta. Sammalmaton kautta metsä vertautuu kotiin, jossa on nukainen matto. Metsä kuitenkin pitää kiinni Mallasta, mutta irrottaa lopulta otteensa. Mallan metsäsuhteessa pelko on vahvemmin läsnä kuin Erikin metsäsuhteessa. Mallan pelko liittyy kuitenkin pääosin karhuun, jonka hän kohtaa. Malla myös yhdistää karhun ja metsän vahvasti toisiinsa, luultavasti pienenä kuulemiensa kertomusten vuoksi.

Mallan näkökulmasta kuvattuna metsä tuntuu jälleen hyvin elävältä ja tapahtumiin osallistuvalla. ”Metsä avaa edessä kitaansa ja tarpeeksi lähelle ehdittyäni nielaisee minut ja tien.” (K 504) Erikin osuudessa metsä avaa ja sulkee porttiaan, Mallalle se avaa kitansa. Sanasta kita tulee mielikuva pelottavasta ja kammottavasta, kuin joutuisi leijonan tai muun villieläimen kitaan. Mallalle metsä on kuitenkin turva, joten kuvauksessa on ristiriitaisuutta. Karhua Malla silti vähän pelkää, ehkä se on syynä metsän ajoittaiseen pelottavuuteen. Metsän pelkoa käsittelen tarkemmin alaluvussa 3.3.

”Kotimetsä on laaja.” (K 519) Mallan kertojanääni puhuu kotimetsästä, vaikka Malla ei ole viihtynyt Luhtajoella kovin hyvin. Mallan kotimetsä on eri metsä,

kuin Erikin kotimetsä. Mallalle kotimetsä tarkoittaa Luhtajoen läheistä metsää, jossa Joelin mökki on ja jossa karhukin kulkee. Side metsään vahvistuu nopeasti hänen alettuaan vieraillla ja kulkea siellä useammin:

Kävelemme metsään. Siitä on tullut jo minunkin metsäni siinä määrin kuin metsä voi olla oma: tiedän missä pitää varoa, ettei tallaa muurahaisen polkua, missä kohtaa varoittaa säikky talitiainen, missä kelot nitisevät puuskissa toisiaan vasten. Metsä ottaa minut vastaan, tunnistaa omakseen vielä paremmin kuin minä sen: talitiainen lopettaa säksätyksen alkuunsa, hyttysten pistot eivät enää tunnu niin äkäisiltä kuin aluksi. Ja kuitenkin jotain jää piiloon puiden taakse. Metsä tietää meistä aina enemmän kuin me siitä. (K 543)

Mallan kertojanääni puhuu metsästä niin kuin se olisi elävä, lähes inhimillinen olento. Tähän syvennyn vielä tarkemmin metsän roolista kertovassa luvussa neljä. Malla on alkanut tuntea metsän paremmin ja osaa kulkea siellä sujuvasti. Vaikka Malla ei aluksi pääsekään metsään, kotimetsästä tulee hänellekin turvapaikka, ainakin joksikin aikaa. Kun karhu löydetään ja heidän pakosuunnitelmansa pilaantuu, Luhtajoen metsän merkitys muuttuu. Paikan prosessissa oleva, muuttuva paikka muuttuu ihmisten jahdattua karhua ja ammuttua sen. Malla kokee epäoikeudenmukaisuutta, koska hän luulee tapetun olennon olleen Joel eikä karhu. Metsä ei enää tarjoa turvaa, vaan hän tahtoo pois.

Mallalle metsä on merkityksellinen paikka, mutta se muotoutuu eri tavalla kuin Erikin suhde metsään. Luhtajoen metsästä tulee merkityksellisin, vaikka Malla jatkuvasti kaipaa isänsä luo. Suhde metsään on melkein kuin suhde isään. Malla kaipaa molempia. Myös Mallaa voisi kuvailla tunnetyypiltään seesteiseksi ylläpitäjäksi, vaikka Malla ei omistakaan metsää ja hänen suhteensa metsään on hieman erilainen kuin Erikin. Sekä Malla että Erik ovat henkilöahmoja, joiden kautta romaanista nousee esiin huoli ympäristöstä, luonnosta ja metsästä.

2.3. Metsä eläinten silmin

Metsä on muuttuva paikka. Luentani *Kultarinnasta* osoittaa, että teoksessa metsä muuttuu, mukautuu ja elää tarinan mukana, henkilöahmojen kehityksen mukana. Henkilöahmojen metsäsuhteiden perusteella oletan, että metsä on merkityksellinen paikka niin henkilöahmoille, kirjailijalle kuin lukijalle. Kirjallisesta todellisuudesta reaali maailman todellisuuteen metsän muuttuvaisuus on sidoksissa ihmiseen, hänen yksilöllisiin kokemuksiinsa metsistä sekä ei-inhimillisten eläinten kokemuksiin.

Tutkija Easterlin (2016, 233) painottaa artikkelissaan, että monet lajit ovat paljon vahvemmin sidoksissa fyysisiin paikkoihin kuin ihmiset ja, että mikään organismi ei ole olemassa ympäristön ulkopuolella. Konkreettisten eläinten paikan kokemuksesta ei voida sanoa paljoa, koska meillä ei ole pääsyä eläinten ajatteluun eikä ”eläinten kieltä”, joka auttaisi ymmärtämään eläinten ajatuksia. Kuitenkin eläimet ovat merkityksellisessä osassa romaanissa ja ne osallistuvat tarinaan omalla tavallaan. Eläinten käyttäytymisestä romaanissa ja niiden kuvauksista voidaan kuitenkin tehdä jotain oletuksia siitä, mitä metsä niille merkitsee teoksessa.

Karhu, joka elää Joelin kanssa Luhtajoen metsässä, on kiintynyt juuri tuohon metsään. Se merkitsee reviirinsä puun runkoon suo laidalla ja kavahtaa vierasta ihmistä, joka tunkeutuu sen reviirille:

Katso dyyniä. Reunimmaisista mäntyjä. [...] Katson uudelleen. Silloin näen pitkät viivat, jotka rikkovat kaarnanlohkojen kuviot. Urteita on kolmessa männyssä. [...] Kierrän puun toiselle puolelle ja polvistun. Karhu oli tässä. (K 521)

Joelin ja Mallan suunnitellessa lähtöä Luhtajoelta Joel toteaa, että karhu on saatava ymmärtämään, että he ovat lähdössä, koska he haluavat karhun mukaansa suojellakseen sitä. Luhtajoen metsä on merkityksellinen paikka karhulle. Toinen merkityksellinen karhun paikka on Isommaisien vaaran metsikössä sijaitseva karhun pesä, jossa Mallakin retkellään vierailee. Se on ensimmäisen, karhun näkökulmasta kerrotun tarinan karhulle merkityksellinen. Myös aiemmin mainitsemani metsän ja karhun yhteys romaanissa tukee karhun kiintymystä kotimetsään, joka tässä tapauksessa tarkoittaa joko Luhtajoen metsää tai Isommaisien metsää.

Karhun näkökulmasta kuvattu katkelma kirjan alusta nostaa heti ekokriittisen katseen esiin:

Kotimetsä on laaja ja korkea, kuuset pilviin asti, männynrungot vankat kuin valkeat valaat idän merellä. Hän on palannut, ja metsä upottaa hänet sisäänsä epäröimättä. Aamun tullen metsä riisuu verhonsa ja hän näkee muutoksen. Mitä etäämmälle järvestä hän kulkee, sitä taajemmin polut suonivat maata. On niitä ollut ennenkin, mutta vuosien poissaolon aikana niitä on uurtunut lisää ja entiset kyntävät tannerta leveinä raitoina. Väylien muta- paikkoja kirjoivat ihmisten jäljet. (K 10)

Kertoja kuvaa metsän muuttumista siten kuin karhu sen hänen mielestään näkee. Ihminen on tallonut uusia polkuja ja kulkenut metsässä enemmän kuin ennen. Karhun elintilaan on tunkeuduttu. Myöhemmässä kuvauksessa, Mallan osuuden alussa, kertoja

kuvaa karhun elämää, jossa tämä tapaa toisen karhun ja saa kaksi pentua. Heille silloinen ”metsä oli hyvä: laaja soinen kaistale erämaata viljeltyjen tienoiden välissä.” (K 389–390) Vain toinen pennuista selviää ja uroskarhu joutuu ihmisen ampumaksi. Emokarhu ja pentu lähtevät matkaamaan itään palatakseen taas karhun synnyinseudulle Isommaiselle, mutta lopulta myös emokarhun kohtaloksi koituu ihmisen luoti. Tulkintani mukaan tämä yksin jäänyt karhunpentu on se, joka saapuu Joelin mökin liepeille. Nämä kuvaukset eivät ole pitkiä, mutta tuovat esiin 1900-luvun karhujen ahdingon, kun ihminen hävitti metsiä hakkuilla oman elintilansa tieltä.

Metsän muuttuvaisuudesta kertoo karhun pesän katoaminen. Kirjan lopulla kuvataan karhun pesän luhistuminen ja siirtyminen muiden eläinten ja olioiden käyttöön. Luonnollinen metsän kiertokulku sekä muuttaa metsää että pitää sen elinvoimaisena. Aiemmin alaluvussa 2.1 kirjoitan siitä, kuinka Cresswellin mukaan ihmiset tuottavat paikkaa jokapäiväisellä elämällään. Pohdin samalla, miten metsässä elävät kasvit, eläimet ja organismit tuottavat metsää omalla toiminnallaan, kuten ihmiset toisissa paikoissa. Näin ollen voidaan ajatella myös karhun tuottavan metsää paikkana romaanissa. Karhu kulkee metsässä ja kokee asioita, kuten ihmisten kohtaamista ja tavanomaista karhun elämää. Se jättää raapaleita puiden runkoihin merkitäkseen revii-rinsä, johon ihminen tunkeutuu Jouhtensuolla suon kuivaamistöiden takia.

Karhu on ainoa eläin, jonka näkökulmasta romaanissa on kerrontaa, mutta muutaman muunkin eläimen suhdetta metsään paikkana voi hieman pohtia. Mal-lan ja Antun löytämä joutsenen pesä suolla sekä läheinen lampi ovat joutsenperheelle tärkeä pesimäpaikka, vaikka joutsenet sitten myöhemmin lähtisivät ja jättäisivät pesän. Erik löytää Lidian kanssa Leppämäen metsästä viirupöllön pesän ja he näkevät pöllön. Pöllö osoittaa heidän uhkaavan pesää, kun se ”huhuilee lyhyesti ja pudottautuu ilmaan” (K 112) ja ”laskeutuu mäntyyn ja alkaa pitää erikoista, nakuttavaa ääntä” (K 112). Erik pitää esitelmän luonnontieteellisen seuran kokouksessa, mutta viirupöllön suhteesta elinympäristöön siinä ei tarkemmin puhuta.

3 METSÄ TILANA VAI METSÄN TILA

3.1 Millainen tila metsä on romaanissa?

Edellisessä luvussa tutkin metsää henkilöhahmoille merkityksellisenä paikkana, tässä luvussa sen sijaan kysyn, millainen tila metsä on teoksessa. Tilan ja paikan käsitteet ovat toisilleen läheisiä, mutta niitä käytetään kuitenkin eri merkityksissä. Molemmat ovat myös hyvin moninaisia, joten näkökulman määrittäminen tässä kohdin on tärkeää. Puhun tilasta monessa eri merkityksessä, koska ilmiön erilaiset puolet ovat kiinnostavia. Aluksi käsitteelen tilaa verrannollisena paikan käsitteelle, miten tila eroaa paikan käsitteestä ja miten se ilmenee romaanissa. Toiseksi perehdyn metsään tilaan nyky-yhteiskunnassa, romaanin kautta. Onko metsälle tilaa ja mikä sen merkitys on yhteiskunnan kannalta? Kolmanneksi tarkastelen metsää mielentilana, miten vahvasti metsä tunkeutuu lukijan mieleen ja henkilöhahmon mieleen tilaksi?

Yi-Fu Tuan (1977, 6) määrittelee paikan konkreettiseksi ja tilan abstraktiksi käsitteeksi. Voiko metsää pitää abstraktina tilana? Nähdäkseni voi, koska *Kultarinnassa* metsällä viitataan usein yleisesti metsään, ei pelkästään tiettyyn, sijainnin perusteella määriteltyyn metsään. Erik toteaa, että ”metsä on kaikkialla sama”. (K 174) Metsä on laaja ja läheinen käsite luonnon kanssa. Johdannossa määrittelin, millainen käsite metsä on tässä tutkielmassa. Pidän metsänä kaikkea luontoa, joka on tiiviin puurykelmän sisällä. Metsään kuuluvat puiden seassa elävät ja asuvat olennot, kasvit ja eläimet. Kaikki maailman metsät ovat samaa tilaa, mutta samaan aikaan omia tilojaan. Metsäisyys yhdistää niitä, sijainti, metsien lajit ja niiden historia erottavat ne toisistaan. Paikkana metsällä on rajat, mutta tilana se voi jatkua minne vain.

Toisessa Tuanin (1977, 161–162) määritelmässä tila on liikettä ja paikka on pysähdys. Tätä on käsitellyt tutkija Tim Cresswell (2008, 8), joka on kirjoittanut, että tiloilla on laajuutta ympärillään ja paikkojen välissä on tilaa. Jos metsä on paikka, niin sen ympärillä on tilaa (kuten laajoja peltoalueita tai kaupunkiympäristöä), mutta jos metsää tarkastelee tilana, on se sittenkin tila jonkun asian ympärillä tai vierellä. On olemassa sekä suuria että pieniä metsiä ja mielestäni molempia voidaan pitää sekä tiloina tai paikkoina. Myös Robert Tally (2013, 51) viittaa Tuaniin teoksessaan *Spatiality*, jossa hän käsittelee kirjallisten, narratiivisten teosten juonta karttana. Tally nostaa Tuanin tekstistä esiin paikkaan pysähtymisen ja sen merkityksen sille, että kirja luo

karttaa ja kun kerronta ”pysähtyy” tiettyyn paikkaan ja antaa lukijan ”katsella” sitä se vakiintuu paikaksi (Tally 2013, 50–51). Tilan liike taas korostaa muuttuvaisuutta, metsän muutoksia ajan kuluessa, sekä metsän eläinten aiheuttamaa liikettä.

Filosofit Gilles Deleuze ja Felix Guattari ovat kehittäneet sileän ja uurretun tilan käsitteet³. Englanniksi näitä kutsutaan nimillä ”smooth space” ja ”striated space”. Tutkija Kaisa Kurikka hyödyntää näitä käsitteitä analysoidessaan Henrika Ringbomin teosta *Martina Dagers längtan*. Uurretun tilan käsite viittaa tiedettyyn, nähtävillä olevaan, rajalliseen kaupunkimiljööseen ja sileä tila pehmeään, rajattomaan metsäiseen tilaan. Kurikka mainitsee, että kaupunki sekä metsä ovat tiloja, jotka mahdollistavat romaanin päähenkilön muodonmuutoksen. (Kurikka 2019, 247–248.)

Kurikka kuvaa uurretua tilaa tilaksi, joka on nähtävissä ja jolla on rajat. Sellaisessa voi kävellä paikasta A paikkaan B ja se voidaan jakaa osiin. Ringbomin teoksessa Helsinki on tällainen tila, jonka kaduilla teoksen päähenkilö Martina kävelee. Sileä tila on rajaton ja se koetaan tunnustelemalla, kuulemalla ja haistamalla, kun taas uurrettu tila nähdään näköaistin avulla. Ringbomin romaanissa ensin virtaavan joen ranta ja myöhemmin metsä edustavat sileää tilaa. Romaanin lopulla metsä, jossa päähenkilö Martina on vierailut, muuttuu uurretuksi tilaksi, koska metsään ilmestyy työmiehiä ja koneita, jotka alkavat raivata metsää pois. (Kurikka 2019, 247–251.)

Vaikka hyödynnän Deleuzen ja Guattarin kehittelemiä käsitteitä, en sitoudu heidän edustamaansa uusmaterialistiseen teoriakehikkoon. Käsitteet ovat hyödyllisiä, sillä ne sopivat tutkimuskohteeni analyysiin ja käytän niitä heuristisesti. Ekokriittinen näkökulma voi olla yhteydessä posthumanistiseen ja uusmaterialistiseen tutkimukseen. Tässä työssä pääpaino on ekokriittisessä tarkastelussa, vaikka hyödynnän joitakin posthumanismille ja uusmaterialismille ominaisia käsitteitä. Käsitellessäni inhimillistä ja ei-inhimillistä, on vaikeaa täysin irrottautua kyseisistä tutkimussuuntauksista.

Pidän *Kultarinnassa* esiintyvää metsää samanlaisena sileänä tilana, jollaisena Kurikka kuvaa Ringbomin metsää. Sileys tulee esiin hyvin, sillä sekä Mallan että Erikin aistimuksia metsässä kuvataan romaanissa paljon. Metsää kuvataan näköaistimukseen viittaavin ilmauksin, mutta myös hyvin paljon tunto- ja kuuloaistimusten

³ Katso Kurikka 2019, 247–251 ja Kurikka 2015, 41–42.

avulla. Kun Erik menee pienenä metsään ja kiipeää puuhun tutkimaan ympäristöään, hän hahmottaa metsän uudella tavalla:

Pääsen kuusenlatvaan. [...] Katson. Metsä, jota olen mittaillut kartalla ja jonka läpi isä on vetänyt radan ensin viivoittimella ja sitten todellisuudessa, laskeutuu kukkulalta ja etäännyy joka suuntaan, silmäkantamatomiin. [...] Linnut heräävät, visertävät lyhyitä ja pitkiä säkeitä, huikkaavat, pulputtavat ja kilisevät, ja viimein käsittämättömin: ilmaa riipivät kirkkaat huudot, jotka toistuvat nopeasti ja tiivistyvät pieneen mustaan olentoon, joka lentää metsän harjalla. (K 44–45)

Ensin Erik hahmottaa katseellaan metsää ja sen rajattomuutta ja hieman sen jälkeen kuulee erilaisten metsässä asuvien lintujen ääniä. Katsominen näköaistin avulla viittäisi uurrettuun tilaan, mutta äänien kautta tila muuttuu sileäksi. Ensin Erik kuulee villien lintujen äänet, mutta kukkojen aamuksen kiekumisen kautta hän muistaa ihmisten ja muun maailman olemassaolon: ”Vasta kotieläinten äänistä ymmärrän, että ihmisetkin ovat vielä jäljellä.” (K 45)

Pehmeä ja sileä metsä on mahdollistanut Erikin uppoutumisen omaan metsäiseen maailmansa, jossa hän on unohtanut muut ihmiset ja muun maailman. Pian tämän jälkeen hän kuitenkin kohtaa metsässä toisen ihmisen, Lidian, jota Erik kutsuu tässä vaiheessa vielä peikkotytöksi. Metsä pysyy pehmeänä heidän välillään: ”Suopursujen tuoksun melkein maistaa. Metsä odottaa ensimmäisen punarinnan heläytystä.” (K 114). Aistit kulkevat Lidian ja Erikin mukana metsässä.

Myös Mallan osuudessa metsä näyttäytyy sileänä tilana. Sileän tilan rajattomuus välittyy metsän samanaikaisesta liikkeestä ja pysyvyydestä. ”Pettävän rauhallinen”, hämmentävä ilmaisu tuo jälleen esiin metsän ristiriitaisuuden, toisaalta pelottava, mutta rauhallinen. Etenkin Mallan näkökulmasta tämä on mielenkiintoinen havainto ja se korostuu voimakkaammin kuin Erikin näkökulmasta:

Metsä hänen takanaan on kuin valokuvastudion taustapahvi. Kuvaa ei koskaan oteta, mutta se asettuu pään sisälle. Metsä on sama kuin äsken, eilen, keväällä ja aina, ja silti uusi, käsittämätön, pettävän rauhallinen. Se liikkuu. (K 515)

Katkelmassa metsä vain on, mutta toisaalta se myös liikkuu. Metsän olemus olevana sekä liikkuvana kuvastaa sen muuttuvaisuutta, mutta myös pysyvyyttä. Metsän liikettä luovat tuuli, myrskyt, eläimet ja kasvit. Metsää paikkana analysoidessani kiinnitin huomiota metsän muuttuvaisuuteen ja liikkeeseen. Paikan analyysin kohdalla pohdin

myös sitä, että kun tilan liike pysähtyy, siitä tulee paikka⁴. Näin ollen voin todeta, että metsän muuttuessa ja liikkua se on tila, mutta pysähdyksen ja ihmisen kosketuksen ja läsnäolon hetkellä siitä tulee paikka. Paikka on jotain pysyvää ja koettua, tila voi muuttua ja liikkua, erilaiseksi, vieraaksi.

Vertaus valokuvastudion taustapahviin viittaa pysähdykseen, tila muuttuu paikaksi. Saman tien kertoja toteaa, että kuvaa ei koskaan oteta, mutta siitä huolimatta kuva säilyy. Kuva, paikka, jossa metsä pysähtyy valokuvastudion taustapahviksi, on merkityksellinen Mallalle, jolle metsästä ja Joelista on tullut tärkeitä. Metsä on yhtä aikaa sileä, pehmeä ja liikkuva tila sekä merkityksellinen paikka.

Uurretusta, kaupunkimaisesta, tilasta löytyy myös esimerkki romaanista, vaikka kaikki kaupunkikuvaukset ja kohtaukset eivät täytä uurretun tilan määritelmää:

Kuljemme kasvitieteellisen puutarhan aidanviertä, ylitämme aution Rautatientorin, käännyimme pohjoiseen Läntiselle Viertotielle, leveälle väylälle, jota aamuyölläkin kuluttavat kaviot ja autonrenkaat. Katulamput himertävät sinistä sota-aikaa. Talutan pyörää Kansallismuseon ohi ja jaarittelen asioita, joiden toivon kuulostavan huolettomilta. (K 135)

Erik selostaa ja kuvailee vuoden 1917 Helsingin poikki kulkevaa reittiään melko tarkasti ja kulkee paikasta A paikkaan B. Taustalta huokuu sota-ajan tunnelma ja yritys peitellä synkkää aikaa jaarittelen asioista. Kuvailu tapahtuu pääosin näköaistilla. Tilan uurreisuuden lisäksi tässä katkelmassa on esillä kartoittaminen eli yksi kerronnan keino tuottaa tilaa ja paikkaa (Tally 2013, 4–5). Erikin kertoja ikään kuin sijoittaa itsensä kartalle kulkiessaan, kertoo ja kuvailee paikkoja ja luo näin lukijalle sekä tarinaa että karttaa.

Romaanin lopussa metsä tukee Mallan matkaa, kun hän karkaa kasvattivanhempiensa luota ja lähtee etsimään isäänsä. Uurrettu ja sileä tila sekoittuvat:

Metsä huojuu edessä ja kiskaisee minut sisäänsä. [...] Auto on päässyt kylänraitilta metsätaipaleelle, montut pakottavat hidastamaan. [...] Rynnätään kuusen juurelle. Oksat ovat tuskin sormenpaksuisia, mutta kiipeän silti [...] kuusenoksat eivät katkea, niiden syyt ovat sitkeitä ja joustavia, isä sanoi ja nousi aina huolettomasti kuusiin lintuja rengastaessaan. [...] Silloin mänty ojentaa käsivartensa ulottuville. (K 610–611)

Aluksi metsä on Mallalle sileä tila, jossa hän viihtyy, mutta karkumatkan aikana se muuttuu osittain uurretuksi, kun Mallan etsijät tunkeutuvat autolla metsään. Metsä

⁴ Ks. Tuan 1977, 161–162 ja Tally 2013, 50–51.

toimii Mallan suojana sekä auttaa häntä ojentaessaan männyn oksia hänen avukseen, kun hän piilottelee etsijöiltään.

Matkalla Mallakin kartoittaa kulkureittiään kuvailemalla sitä ja kertomalla mistä mihin matkaa tekee. Tämä viittaa uurrettuun tilaan, joka voidaan jakaa osiin ja nähdä silmin. Malla suunnistaa pois Luhtajoelta kohti Kukkiää karttakirjan avulla, jonka hän on saanut Verner Linnakselta, entiseltä maantiedon opettajaltaan. Malla kuvailee sijaintiaan melko tarkasti, vaikka osa paikoista, joissa hän liikkuu, kuuluu Suomen karttaan vain romaanissa, ei todellisuudessa:

Kiskot vievät Luhtajoelta Seinäjoelle, josta ne kaartavat Luomanhaaraan, jatkavat itään ja [...] taipuvat kohti etelää. [...] Pölkyltä toiselle astellen pääsisin vaikka Tampereelle asti, ja sieltä olisi enää kuusikymmentä kilometriä Kukkiälle. (K 607)

Pääosin metsä näyttäytyy sileänä tilana, mutta joissakin kohdissa siihen sekoittuu uurretun tilan piirteitä, kuten Kurikan analysoimassa *Martina Dagers längtan* -romaanissa. Kyseistä romaania käsittelevässä suomenkielisessä artikkelissaan Kurikka (2015, 40–41) mainitsee valitsevansa juuri tilan käsitteen paikan käsitteen sijaan sen vuoksi, että tilan kautta on mahdollista luopua ihmiskeskeisestä, antroposentrisestä ajattelusta, josta myös Deleuze ja Guattari filosofiassaan pyrkivät irtautumaan. Tähän pyrin itsekin.

Kurikka irrottautuu myös humanistisen maantieteen ihmislähtöisestä tavasta tutkia paikkoja ja tiloja suhteessa ihmiseen. Hän viittaa geokritiikkiin tutkimussuuntauksena, joka keskittyy nimenomaan paikkojen tarkasteluun, ei niihin sidoksissa oleviin ihmisiin. Geokritiikki keskittyy tutkimaan kirjallisuuden reaali maailmaan yhteydessä olevia paikkoja, kuten Kurikka tekee analyysissään Martina Dagerin elinympäristöä Helsinkiä analysoidessaan. (Kurikka 2015, 40.) *Kultarinnassa* ympäristönä on Helsingin lisäksi useita muitakin Suomen kartalle sijoitettavia paikkoja sekä *Martina Dagers längtanin* tapaan reaali maailmasta poikkeavia asetelmia tietyille paikoille, joskaan ne eivät ole niin huomattavia eroja kuin Helsingin keskustaan Mannerheimintien paikalle sijoitettu joki. Esimerkiksi Luhtajoki, jonne Malla päätyy isänsä jouduttua parantolaan, ei reaali maailmassa sijaitse maantieteellisesti Pohjanmaalla vaan Etelä-Suomessa. Toisaalta Seinäjoki, Orivesi, Tampere ja Kukkiä-järvi vaikuttavat kertomuksen mukaan olevan reaali maailmaa vastaavilla paikoillaan.

Kurikka kiinnittää artikkelissaan huomiota myös Ringbomin romaanin aistilliseen kerrontaan. *Kultarinnassakin* aistien merkitys korostuu ja kerronta pohjautuu eri aistien kautta kuvattuihin kuvauksiin. Pohdin *Kultarinnan* kerrontaa tarkemmin luvassa neljä, mutta haluan tässä jo tuoda esiin aistien kautta muotoutuvan tilan. Ringbomin romaanissa Martinan muutosta kuvataan varsinkin hajuaistin kautta sekä kerronnallisesti proosasta poikkeavalla erilaisella tekstin asettelulla, uurretun tilan muutosta sileään tilaan lähinnä kuuloaistin avulla. *Kultarinnassa* kuuloaisti on vahvasti mukana metsän kuvaamisessa ja sen toiminnan herättämisessä, mutta haju- ja tuntoaistitkin ovat läsnä: ”Käärin villapaidan hihan, työnnän käden vesikasvien sekaan ja tavoitan pohjan. Se on pehmeää mutaa saappaanvarren yltämättömissä.” (K 15) ”Käärin varusteet mytyksi syliin ja astun pitkospuulta veteen. Se on niin kylmää, että keuhkot kuroutuvat kiinni. Muta tursuaa varpaiden välistä, pintaan kuplii mädän hajua.” (K 15) Ensimmäisessä lainauksessa Erik tunnustelee suon pohjaa, jälkimmäisessä hän astuu kahlaamaan suon läpi pitkospuitten loputtua kesken. Suo on yksi merkittävä paikka metsän lisäksi ja tulkitsen teoksessa suon kuuluvan osaksi metsää. Onhan soillakin puita ja kasveja. Näissä romaanin alun katkelmissa suo on sileä tila, jota Erik kuvaa tunto- ja hajuaistilla. Lukija haistaa mädän hajun ja tuntee mutapohjan ja kylmän veden. Kohtauksessa Erik kulkee yöllä pimeässä, joten hänen on pakko kuvata havaintojaan muiden kuin näköaistin avulla.

Metsä näyttäytyy lähes läpi teoksen sileänä tilana, johon uurrettua tilaa ajoittain tunkeutuu. Tilan tutkimuksessa olennaista on määrittää, millainen on oma käsitys tilasta ja miten siihen sitoutuu (Carlson 2014, 22). Tässä tutkimuksessa käsitän tilan todellisen, kuvitteellisen ja metaforisen tilan yhdistelmänä, jossa metsä todellisena tilana välittää viestinsä kirjallisen, kuvitteellisen tilan kautta ja jossa esiintyy metaforisia tiloja, kuten se, että metsä edustaa tietyllä tavalla henkilöhahmon mielentilaa. ”Tila on aina luonteeltaan [...] sosiaalista, kulttuurista ja yhteiskunnallista” (Carlson 2014, 22). Seuraavaksi keskityn metsän merkitykseen yhteiskunnallisena ja sosiaalisena tilana.

3.2 Millainen on metsän tila yhteiskunnassa?

Vaikka romaanin tapahtuma-aika on 1900-luvun alkupuoli, on sen tarina niin ajaton ja nyky maailman tilannetta peilaava, että se osallistuu hyvin nykypäivän

yhteiskunnalliseen metsäkeskusteluun metsien suojelusta, metsätyöstä ja monimuotoisuuden katoamisesta. Vaikka romaani on ilmestynyt kuusi vuotta sitten, se ei ole menettänyt merkitystään omalla kentällään. Upean luonnonkuvauksen takana piilee muutakin kuin kauniita maisemia ja erityisten eläin-, lintu- ja kasvilajien nimiä. Onko metsälle tilaa nyky-yhteiskunnassa, mikä rooli metsälle jää ja miten *Kultarinta* osallistuu keskusteluun metsistä tilanteessa, jossa metsien arvo virkistysalueina ja hiilinieluinä on lisääntymässä?

Yrjö Haila ja Ville Lähde (2003) nostavat keskustelua luonnon poliittisuudesta teoksessaan *Luonnon politiikka*. Kirjan johdannossa he mainitsevat että, ”ympäristöön kohdistuvat uhkat ja niistä seuraavat riskit ovat nousseet julkiseen tilaan” (Haila & Lähde 2003, 13). Julkisella tilalla Haila ja Lähde tarkoittavat osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun, jossa kamppaillaan vallasta keskustella tietyistä kysymyksistä. Voiko kirjallisuus ottaa osaa julkisen tilan keskusteluun? Haila ja Lähde mainitsevat julkisen tilan ulottuvan muuallekin kuin tiedotusvälineiden ylläpitämään tilaan, se on osa ihmisten arkipäiväistä keskustelua, vaikka esimerkiksi tieteilijöitä voidaan pitää vaikutusvaltaisina julkisen tilan keskustelijoina. (Haila & Lähde 2003, 13.) Tilan käsite osana julkisen tilan käsitettä tuo mielenkiintoisen vivahteen tutkimukseeni: onko metsällä sijaa julkisessa tilassa? Yhteiskunnallinen keskustelu on näyttänyt, että kyllä on. Pertti Lassila (2011, 16) pitää kirjallisuuden ja lukijan välistä kommunikaatiota vuorovaikutuksena ja kirjallisuudentutkimusta keskusteluna tästä vuorovaikutuksesta. Tämän pohjalta voimme todeta, että kirjallisuus luo julkista tilaa, sillä julkinen tila muodostuu vuorovaikutuksen seurauksena.

Kultarinta ottaa vahvasti kantaa metsän tilaan ja asemaan nyky-yhteiskunnassamme. Romaani tuo esiin metsien hakkuut ja metsänhoidon Erikin ja isänsä erimielisyyksien kautta. Isä on liikemies ja mieltynyt tekemään kauppaa omistamallaan metsällä. Erik vastustaa tätä ja haluaisi suojella metsiä. Erik on aina pitänyt luonnossa liikkumisesta, ja yliopistossa biologiksi päätyminen vahvistaa hänen luontosidettään entisestään. Romanissa hän samoilee metsässä ja merkitsee ylös havaintojaan, esimerkiksi lintu- ja kasvilajeista tai säästä. Metsänhoidon ongelmallisuus tulee ilmi heti kirjan alkupuolella, kun metsänhoitaja Osmundsen ehdottaa Erikin isälle avohakkuuta: ”-Hakattaa aukkoja, Stenfors, älkää poimiko puita harvakseltaan.” (K 51) Aluksi Gunnar Stenfors epäilee metsänhoitajan ehdotuksia, mutta pian hänen suunnitelmissaan on jo puiden myynti jopa ulkomaille, Osmundsenin ohjeistuksen

mukaisesti. Myöhemmin hänen kaupankäyntinsä suuntautuu muihin metsiin kuin Erikin rakastamaan kotimetsään, osittain Erikin ansioista, kun sataman rakentaminen ja puiden vienti sieltä ulkomaille osoittautuu huonoksi ratkaisuksi.

Suomessa on enää hyvin vähän todella luonnonvaraisia, koskemattomia metsiä. *Helsingin Sanomissa* julkaistun Piia Elosen (27.10.2019) kirjoittaman artikkelin mukaan luonnontilaisia metsiä on vain alle viisi prosenttia Suomen metsistä ja suurin osa niistä sijaitsee Lapissa. Osaan näistä metsistä ihmisillä ei ole pääsyä, jotta niitä ja niiden ekosysteemejä voitaisiin suojella. Metsäteollisuuden vuoksi Suomen luonnontilaisten metsien määrä on vähentynyt lähes olemattomiin vain 250 vuoden aikana. Kuitenkin noin 75 prosenttia Suomen pinta-alasta on metsää. Luonnonmetsien suojaamista ja säilyttämistä vaikeuttaa se, että kaikki niistä eivät ole suojeltuja alueita eivätkä kaikki suojellut metsät ole luonnontilaisia, useammin niistä löytyy vain pieni osa koskemattomaa metsää. (Elonen 27.10.2019.)

Suurin muutos Suomen metsissä ja metsäteollisuudessa tapahtui toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen, kun vallinnutta tilannetta lähdettiin korjaamaan lähes silmittömien (avo)hakkuiden avulla. Energiavajetta (öljyn ja hiilen puutetta) korvattiin puulla sodan aikana ja sodan jälkeen metsäpolitiikka jäi sille tielle, kun vaadittiin lopettamaan harsintahakkuut (puita valikoivat hakkuut). Sanottiin jopa että ”Suomi nousuun hakkuilla”. Metsäteollisuus oli Suomen keino nousta sodan jälkeisistä vaikeuksista, vaikka sitten luonnon ja metsien kustannuksella. Kuitenkin ennen sotaa luontosuhde oli metsänhoitajille tärkeä asia ja esimerkiksi metsänhoitaja V.K. Aholalle ”metsän hyvinvointi, metsän omien prosessien auttaminen ja metsän esteettisyys” olivat työn tavoitteita. (Juntti 2019, 36–37.) Tämä näkyy *Kultarinnassa* Stenforsien suvussa, sillä Erikin isä myös jossain määrin kuuntelee poikaansa, eikä suorita hakkuuta aivan koko metsässä ja epäröi tiettyjen päätösten kohdalla, vaikka lopulta taloudellinen hyöty menee hänen ajattelussaan edelle. Erik muuttaa suvun suhtautumista metsiin ja rauhoittaa omistamansa metsäalueen isänsä kuoleman jälkeen.

Kultarinta ilmestyi vuonna 2014. Lieneekö sattumaa, että aiemmin Suomessa kielletynä ollut jatkuva metsänkasvatus sallittiin juuri samana vuonna? Metsänhoidossa keskustellaan paljon siitä, ovatko avohakkuut vai jatkuva kasvatus parempi tapa hoitaa metsää. Talousmetsillä pyritään saamaan tuottoa, mutta ilmastoa ja luonnonarvoja on silti ajateltava metsänhoidossakin. *Kultarinnassa* Erik puhuu

useampaan kertaan isänsä säästämään metsää ja isänsäkin epäilee aluksi metsänhoitajan suosittelimia avohakkuita. Ilmaston ja metsän kannalta jatkuva kasvatus, jossa puita kaadetaan valikoiden sieltä täältä, näyttäisi ainakin aluksi olevan parempi ratkaisu. Metsä uudistuu luontaisesti ja sen huoltaminen on edullisempää, kun maaperän kaivamista, istutuksia ja muita hoitotöitä ei juuri tarvitse tehdä. Myös hiilinielu säilyy, toisin kuin avohakkuussa, jossa hiiltä myös vapautuu ilmakehään hakkuuaukean myllylätystä maaperästä. Erilaisten hakkuiden vaikutuksia ilmastoon sadan vuoden päähän on kuitenkin hankala ennustaa. (Elonen 30.03.2020.)

Metsästä kirjoitetaan paljon. Sillä on merkitys meille kaikille, toisille se merkitys on suurempi, toisille pienempi. Vuonna 2019 tietokirjallisuuden Finlandia-palkinnon voitti suomalaista metsää käsittelevä teos *Metsä meidän jälkeemme*. Kirja on osoitus siitä, että metsäkeskustelu todella käy kiivaana juuri tällä hetkellä ja suomalaisten metsien tila on huolestuttava. Kirjan kirjoittajat ilmaisevat esipuheessaan huolensa metsän tilasta, mutta ovat myös toiveikkaita, koska ovat huomanneet muutoksen leijailevan jo ilmassa, kuin konkretisoitumistaan odottamassa. Vaikka me suomalaiset pidämme itseämme metsää rakastavana ja vaalivana kansana, ei suurin osa meistä todellisuudessa ole edes nähnyt luonnontilaista metsää (Jokiranta, Juntti, Ruohonen & Räinen 2019, 10–13 vrt. Elonen 27.10.2019).

Niin *Helsingin Sanomiin* kirjoittava Elonen kuin tietokirjan koonnut ryhmä vierailivat poikkeusluvalla rauhoitetussa, koskemattomassa metsässä. Elonen Padasjoen Vesijaolla, Jokiranta, Juntti, Ruohonen ja Räinen pohjoisessa Tervolan ja Rovaniemen rajalla Pisavaaran luonnonpuistossa. Molempien vierailujen syy oli päästä todistamaan, millaista on luonnontilainen metsä ja saada jakaa siitä kokemuksesta jotakin myös yleisölle. Näissä metsissä puut kohosivat kohti taivasta hopeanharmaine jäkälän peittämine naavaisine runkoineen, ja sammal oli pehmeää ja upotti jalkojen alla.

Kultarinnassa Erikin omistama metsä ei ole kokonaan luonnontilaista, koska Erikin isä ehti teettää siellä jonkin verran hakkuita, mutta ei kuitenkaan koko seitsemänsadankuudentoista hehtaarin alueella. Isänsä kuoltua Erik tekee luonnonsuojeluviranomaisen Viktor Harmajakarin kanssa sopimuksen, jossa hänen omistamansa metsä rauhoitetaan ja siitä tulee luonnonsuojelualue. Harmajakari onkin metsän roolin ja luonnon kannalta tärkeä ja mielenkiintoinen henkilöahmo kirjassa, vaikka hän ei

saa suurta huomiota osakseen, mutta hänen innostuksensa ja olemuksensa välittyy lukijalle. Tarinan lopulla Erik tapaa Viktorin parantolassa ja Viktor kertoo aikeistaan perustaa Suomeen ensimmäisiä kansallispuistoja ja perustelee niiden merkittävyyttä:

-Kansallispuistot ovat korvaamattomia tieteellisen tutkimustyön kannalta, mutta niillä on muitakin arvoja. Puistoissa suojattaisiin Suomen erikoisimmat luonnonnähtävyydet. Lisäksi ne olisivat eräänlaisia näytealoja yleisimmistä luontotyypeistämme. Kansalaiset ymmärtäisivät, millaisista oloista kalevalainen perintömme on aikoinaan kummunnut. Luonnonnähtävyyksiin tutustuessaan väestö saisi myös terveellistä ruumiinliikuntaa... (K 581)

Harmajakarin nostamilla asioilla on merkityksensä nykypäivänäkin. Ensimmäiset kansallispuistot (Pallas-Ounastunturin kansallispuisto ja Pyhätunturin kansallispuisto) perustettiin Suomeen vuonna 1938 ja seuraavat seitsemän puistoa vuonna 1956 (Metsähallitus 2020). Kirjassa Viktorin ja Erikin tapaaminen on merkattu vuodelle 1936. Kansallispuistojen määrästä huolimatta nykypäivänä metsiä on suojeltu vasta vähän ja kansallispuistojen metsät eivät ole kokonaan luonnontilaisia. Viktorin ja Erikin henkilöahmojen sekä *Kultarinnan* tarinan kautta lukija voi löytää innostuksen ja havahtua tarkastelemaan metsien merkitystä sekä jopa pohtimaan omaa suhdettaan metsään.

Kun Erik joutuu pulaan alkoholin käytön vuoksi, hän ei voi maksaa sakkojaan metsän myymisellä, koska se on rauhoitettu alue. Erikin rakkaus metsää kohtaan korostuu, sillä hän rauhoittaa metsänsä suojellakseen sitä, jotta sitä ei hävitettäisi ja myytäisi metsäteollisuuteen. Metsän merkitys hänelle ja kaikille ihmisille, vaikka he eivät sitä tiedostaisikaan, tulee esille viimeistään kirjan loppuvaiheilla:

Hän kiipeää kivelle, makaa karhea jäkälätupas niskatukena ja katsoo pilviä. Minä olen sekaisin, hän ajattelee, mutta niin on metsäkin. Mänty on kaatunut koivua vasten, pienten kuusten rivi ponnistaa ikivanhan kannon päältä. Puut tavoittavat taivasta kukin aikansa, kaatuvat ja maatuvat, huomaamatta ja hitaasti elämä päättyy ja jatkuu saman tien. Metsä, kansakunta, säilyy. (K 494–495)

Metsän vertaaminen kansakuntaan kielii siitä, että metsä on elintärkeä kansakunnan, niin metsäisen kansakunnan kuin ihmisten, säilymisen ja selviämisen kannalta (olettaen että sanalla ”kansakunta” yleisesti viitataan ihmiseen). Ilmaa puhdistavat puut, hiilinielut, ovat korvaamattomia ihmisen ja luonnon selviytymisen kannalta.

Mallan osuudessa huomion kohteeksi nousee metsän siimeksessä oleva suo. Malla ja Joel liikkuvat kotipaikkansa Luhtajoen metsässä ja käyvät useamman

kerran Jouhtensuolla, jossa Malla on nähnyt joutsenen pesän. Suolla on tapahtunut muutoksia:

- Arpi alkaa suon laidasta ja jatkuu märkiin keskiosiin. Kun kävelemme lähemmäs, alan hahmottaa ojan, joka uurttaa suota korkeiden turvevallien välissä. Pohjalla on tummaa, liikahtamatonta vettä. Pysähdymme vallien viereen. [...]
- Suo kuivataan, jotta siitä saadaan polttoturvetta.
 - Kuivataan, miten?
 - Kai neväkin kuivuu, jos ojia tehdään tiuhaan.
 - Kuka tarvitsee kokonaisen suon verran turvetta?
 - Joskus työmiehille pitää keksimällä keksiä tekemistä. (K 520–521)

Katkelmassa Malla ja Joel keskustelevat suon kohtalosta. Suota on alettu ojittaa tarinan aikajänteellä edelliskesänä ja keskusteluajankohtana on vuosi 1936. Tarinamaailmassa Luhtajoki sijaitsee Pohjanmaalla, mutta sitä ei pysty tarkasti paikantamaan, koska olen tulkinut paikkakunnan kuvitteelliseksi. Suomessa soita on ojitettu erityisen paljon, eniten koko maailmassa ja ojittaminen on vaikuttanut lähes kaikkiin Suomen järviin (Juntti 2019, 94). 1960–1980-luvuilla, jolloin ojituksia tehtiin innokkaasti, ojia kaivettiin eniten Pohjois-Pohjanmaalla (Juntti 2019, 96). *Kultarinnassa* eletään eri aikakautta, mutta Jouhtensuon kohtalo herättää silti pohtimaan ja tutkimaan ojitusten merkitystä suomalaiselle metsälle ja suolle. Henkilöhahmot kyseenalaistavat suon kuivaamisen tarpeellisuutta ja puhuvat karhun suon laidalle jättämistä jäljistä. Suo kuuluu romaanissa yhden karhun elintilaan, jota suota kuivaavat ihmiset uhkaavat. Tätä karhuhahmoa käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

Malla ja Joel jatkavat matkaansa ja lähtevät poistumaan suolta. Toinen suon kuivaamisesta kärsivä on joutsen, jonka pesää he katselivat mennessään:

- Ylitämme avointa nevaa rinnakkain, edessä metsä jota nimitän jo kotirannaksi. Joel osoittaa joutsenen pesäkumpua ja nyökkään, olen nähnyt sen. Tämä on meidän maailmamme, suo ja sen maitohorsmanpunainen sydän. (K 522)

Mallan kertojanääni puhuu joutsenen pesästä ja suosta heidän, Mallan ja Joelin, maailmana. Anne Matilainen (2019) on tutkinut väitöskirjassaan metsän psykologista omistajuutta. Psykologinen omistajuus voi syntyä erilaisista tarpeista, kuten kontrollin halusta, identiteetin tuntemisen tarpeesta, mukavan olemisen paikan tarpeesta tai ärsykkeiden tarpeesta, jotka johtavat pois mukavuusalueelta (Matilainen 2019, 20–21). Mallan osalta omistava suhde metsään näyttäisi kehittyvän sekä identiteetin muodostumisen tarpeesta että mukavan paikan tarpeesta. Malla ei viihdy Luhtajoella, jossa

häntä pakotetaan olemaan jotain muuta kuin oma itsensä. Metsä on hänelle turvaa tuova paikka, jossa hänen ei tarvitse esittää mitään.

Joutsen on ollut jo vaarassa aiemmin, sillä Mallan naapurin poika Anttu on nähnyt sen pesän suolla ja joutsenen läheisellä lammella ja Malla pelkäsi Antun ystäviensä kanssa humalassa lähtevän ampumaan joutsenia. Suo ei ole karhun ja joutsenen varsinainen ainoa elinympäristö vaan tässä romaanissa tietyn joutsenen ja tietyn karhun elinympäristö. *Kultarinta* ei siis viittaa suoraan joutsenlajin ongelmiin, mutta karhun osalta lajin elinympäristön katoamiseen viittaavaa kritiikkiä teoksesta on luettavissa. *Kultarinnassa* mainitaan metsän muuttuminen teiksi ja pelloiksi Isommaiselta länteen päin lähdetäessä. Isommainen on karhunmuotoinen vaara Itä-Suomessa, romaanin todellisuudessa. Reaalimaailmassa Isommaista ei ole. Metsien muuttuminen hakkuuaukoiksi ja talousmetsiksi voidaan lukea tässä karhun elinympäristöä uhkaavaksi asiaksi, vaikka sitä ei suoraan romaanissa kerrotakaan. 1900-luvun alussa ruskeakarhu hävitettiin Suomesta lähes kokonaan, mutta myöhemmin se levisi Venäjän kautta takaisin ja silti se on edelleen silmälläpidettävä laji Suomessa, vaikka maailmalla sitä pidetään elinvoimaisena (WWF Suomi, vrt. Liukko et al. 2019, 576). *Kultarinnan* karhu edustaa tätä 1900-luvun alkupuolella hävinnyttä lajia, sillä sen lisäksi ainoastaan sen emo ja yksi uroskarhu ovat läsnä tarinassa. Toki myyttisiä ja mystisiä karhuja teoksessa on enemmänkin. Teoksessa puhutaan siitä, että karhut katosivat Isommaisien tienoilta, joka ilmentää juuri aikakauden karhujen häviämistä. Huoli erilaisten lajien elinympäristöjen katoamisesta on luettavissa teoksesta, niin metsäisen kuin soisen elinympäristön. Uhanalaisten lajien määrä Suomessa on suuri, 833 lajia ja Punaisella listalla on jopa 2 133 metsälajia, joita uhanalaisten lisäksi ovat silmälläpidettävät, kadonneet ja lajit, joiden uhanalaisuutta ei ole pystytty tarpeeksi hyvin arvioimaan (Hyvärinen et al. 2019, 38).

Malla kertoo omassa osiossaan siitä, miten Luhtajoki on saanut nimensä, mutta tulee samalla kuvanneeksi surullista totuutta siitä, että ihminen on kuivattanut soita ja muokannut maisemaa, osin tietoisesti, osin tahtomattaan:

Hengitän kevyesti ja ylitän sillan, jonka alla Luhtajoki huljuu. Sen mukaan koko kylä on saanut nimensä. Korvenraivaajien saapuessa virta oli erämaan vuolas suoni, jonka rannoilla hyllyivät saramättäät ja sammalpatjat. Sitten ihmiset kydöttivät suon viljeltäväksi ja luhdet kuivuivat. Jäljelle jäi vain nimi. (K 452)

Soiden kuivattaminen ja ojittaminen tulee romaanissa esille useamman kerran, joten ekokriittisesti siihen ei voi olla kiinnittämättä huomiota. Aikanaan soiden ojittamisen ja kuivattamisen haittojen luultiin pienenevän ajan mittaan, mutta nyt vaikutukset ovat osoittautuneet paljon arvioitua haitallisemmiksi (Juntti 2019, 101–102). Ojittaminen oli halpaa, mutta sen seuraukset ovat karut: muokatuilta alueilta pääsee typpeä ja fosforia vesistöihin, jolloin vesi rehevöityy ja ”roskakalat” lisääntyvät sekä soiden lajikirjo pienenee kuivumisen takia (Juntti 2019, 100–101). Typpi- ja fosforipäästöjen määrä ei vähene ajan kuluessa vaan jopa kasvaa, toisin kuin aiemmin on oletettu (Juntti 2019, 102). Edellisessä luvussa viittasin myös siihen, että Malla kuvaa suota vedenalaiseksi metsäksi. Suo on osa metsää sekä Mallalle että Erikille, joten heidän kerrontansa kautta metsäsuon merkitys osana metsää korostuu.

Metsien ja soiden tila nyky-Suomessa on huolestuttava. *Kultarinta* nostaa aiheita esiin kauniin metsänkuvauksen lisäksi tarinaan upotetuilla todelliseen viit- taavilla nimenomaan metsään liittyvillä ympäristöongelmilla. Metsä tulisi nähdä laa- jempänä kokonaisuutena kuin pelkkinä puina. Samaa mieltä on kirjan kirjoittaja Anni Kytömäki (Räinä 2019, 31). Metsän ekosysteemi koostuu puiden lisäksi eläimistä, kas- veista, hyönteisistä ja eliöistä, jotka ovat välttämättömiä ekosysteemin toiminnalle. Ih- misten suhtautumisesta metsään on Kytömäen mukaan vaikea sanoa mitään yleistävää, sillä on heitä, jotka haluavat metsien olevan talousmetsiä ja heitä, jotka pitävät luon- nontilaisista metsistä (Räinä 2019, 30). Sen voi kuitenkin todeta, että aitoa koskema- tonta metsää harva suomalainen nykypäivänä näkee tai kokee ja siksi jäljellä olevia metsiä pitäisi yrittää suojella.

3.3 Mielentilat ja tunnetilat

Affektiivisuus liittyy vahvasti ekokriittiseen lukemiseen. Tunteista päällimmäisinä ovat suru ja huoli, ja ne korostuvat Karoliina Lummaan artikkelissaan analysoimissa linturunoissa. (Lummaa 2008, 56–57). Lukijan tunteisiin vetoaminen on tehokasta, mutta tunteisiin täytyy pystyä samaistumaan, jotta sillä voidaan päästä päämäärään, eli ekokriittisen tietoisuuden ja luonnosta välittämisen lisäämiseen. *Kultarinnassa* suru ja huoli ovat läsnä, mutta on paljon muitakin tunteita, kuten pelkoa ja ahdistusta. Romaa- nin erilaisten mielentilojen ja tunnetilojen kuvauksista nousee esiin psykologisia ja

ekokriittisiä asioita, joita tarkastelen tässä alaluvussa henkilöhahmojen ja lukijaan vaikuttavuuden kannalta.

Henkilöhahmo saattaa mielessään vaihtaa olinpaikkaansa kerronnassa ja tätä tapahtuu erityisesti Erikin hahmon kohdalla. Metsä työntyy kaupunkiin, ainakin Erikin ajatuksissa, tai vaihtoehtoisesti Erik siirtyy mielessään metsäiseen tilaan. Metsä vaikuttaa henkilöhahmon mieleen luoden illuusion, että Erik on yhtäkkiä metsässä, vaikka hän on asunnossaan Lehmuskadulla:

Palokärki on kiitännyt huikaisevan siniseen horisonttiin, jota metsä kaikissa ilmansuunnissa kumartaa.

Suopursu tuoksuu pökerryttävästi. Makaan rämemättäällä. Joku seisoo takana. Lidia? Tikka naputtaa puuta tasaisesti, sekunnin välein. Sitten se keskeyttää. Metsässä moikuvat kellon raskaat sävelet. Neljä.

Nytkähdän hereille. (K 266)

Hanna lähtee tai katoaa, ja niin katoavat myös kirjahylly, tuolit, pöytä, sänky ja ikkuna. Ne muuttuvat kiviksi ja rungoiksi, matto verhoutuu sammaliin. Tytön silmistä heijastuvat taivas, kuuset ja auringon läpäisemät hiirenkorvat. Kaappikello raksuttaa yhä harvemmin ja säännöttömämmin. Kohta kuuluu enää tiksauksia tiheiköstä, jossa punarinta viettää päivänselkää. Siinä me istumme, kevätmetsässä kivisen kadun varrella kivitalossa. Keijun suun viiva kaartuu. (K 268)

Kahdessa edellä olevassa katkelmassa metsä ja Helsingissä sijaitseva asunto sekoittuvat toisiinsa Erikin mielessä. Huonekalut muuttuvat kiviksi ja puunrungoiksi, lattialla lepäävä matto muuttuu sammaleksi ja toisaalta kaappikellon raksutus ja kilahdukset uhkaavat rikkoa ihanan metsäisen tunnelman. Erik pyrkii helpottamaan itselleen ahdistavaa kaupunkiympäristöä päästämällä metsäisen kuvitelman liukumaan todellisuuden päälle. Lainauksen ensimmäisessä osassa Erik nukahtaa kesken esitelmän kirjoittamisen ja unen ja valveen rajamaat vievät hänet metsään. Muutamissa kohdissa romaania voimakkaan tunnepitoiset kohtaukset liittyvät Erikin migreeniin, mutta kaikki kuvaukset eivät liity metsään. Metsän tunkeutuminen henkilöhahmon mieleen on yksi keino tuoda metsää lähemmäs lukijaa, kun se ikään kuin tulee henkilöhahmon ajatuksiin. Henkilöhahmoissa on usein samaistuttavuutta, joka voi olla lukijalle tärkeä osa romaanin lukemisen kokemusta. Metsä henkilöhahmon ajatuksissa tuo metsää lähemmäs lukijan ajatuksia.

Tilan ja paikan, spatiaalisuuden, problematiikasta kirjoittanut Robert Tally (2013) viittaa filosofi Immanuel Kantiin kirjansa luvussa, joka käsittelee tilaa modernissa filosofiassa. Kant on määrittänyt tilan olevan mielensisäinen rakenne, joka

syntyy mielen luonnosta. Tally ilmaisee Kantin pyrkineen ratkaisemaan häntä edeltäneiden filosofien Descartesin ja Newtonin eroavaa näkemystä tilan käsitteestä. Descartesin näkemyksen mukaan tilaa ei voida erottaa tilassa olevista kehoista, joten kehot määrittävät tilan. Newton taas käsitti tilan olevan säiliö, joka koostuu universumin materiasta. Kant oli sitä mieltä, että tila ei ole objektiivinen ja todellinen asia. (Tally 2013, 27–29.) Tämän huomion pohjalta tilaa voidaan ajatella myös päänsisäisenä asiana, mielentilana.

Analysoin jo aiemmin sitä, miten metsä tuntuu olevan Erikille keino paeta arjen ikäviä tapahtumia, niin fyysisesti kuin psyykkisestikin. Mielessään metsään meneminen peittää ikävät muistot. Lukiessa metsän voiman ja vaikutuksen tuntee, mutta mikä tekee metsästä niin voimakkaan, että se tunkeutuu sekä henkilöhahmon että lukijan mieleen?

Eräässä kohtauksessa Erik on saapunut uuden tuttavahan Elsin kanssa tämän asunnolle, joka yllättäen on aivan Erikin Helsingin asunnon naapurissa, viereisessä talossa. Yön pikkutunneilla Erikin mieli vaipuu taas metsään, Elsin huoneessa kaupungin keskellä:

Jossain virtaa vesi, hiljainen puro mustassa metsässä. Kevätyönä ei ole vielä hyttysiä, voin istua maahan sortuneen kuusen rungolla ja kuunnella vettä liikahtamatta, huitomatta. Vesi tulee jostain, uhkuu maan sisästä salapuroksi louhikon alle, pulpahtaa esiin. Tulee kuuma. Riisun paidan. Vesi virtaa yhä, imeytyy leveänä juopana sammalessa kunnes löytää uoman ja solisee kivien yli. Käyn makuulle veden ääreen, haavanlehdet ovat viimevuotisia ja kahahtavat kuin puhdas lakana. Vesi poukkoilee alavirtaan, etsii reittiä purojen verkostossa ja kivitalon seinien kätkeydyissä rautasuonissa. Kuulen kumean sykkeen, etäisen kosken jylyn tai putkien kolkkeen. Tai ehkä se on sydän, taas. (K 308)

Erik vertaa haavanlehtiä lakanaan ja kivitalon seinissä kulkevat rautasuonet kuvaavat vesiputkia, joissa vesi pulputtaa. Hän ”pakenee” metsään kokiessaan itselleen erityisiä ja merkityksellisiä tapahtumia, joihin ei kerronnan tasolla suoraan paneuduta. Tässäkin katkelmassa metsä ja vesi ovat voimakkaasti läsnä Erikin kokemuksessa, vaikka kaupunkimiljöön puskee metsämielen alta. On vaikea erottaa, jyliseekö koski, sykkiikö sydän vai kolisevatko rakennuksen putket. Haavanlehtien vertaus on jotenkin kummallinen. Haavanlehtiä verrataan puhtaaseen lakanaan, vaikka näen puhtaan lakanan vertaamisen haavanlehtiin jotenkin tavanomaisempana. Vertauksen ollessa juuri noin päin se korostaa metsän läsnäoloa tilanteessa, vaikka haavanlehtiin vertautuu ihmiseen ja kotiin liittyvä puhdas lakana.

Metsän lisäksi edeltävässä romaanikatkelmassa voimakkaana osana on vesi. *Kultarinnassa* vesi tulee usein metsän lisäksi esiin tunteikkaiden ja mullistavien elämäntapahtumien kuvauksissa, varsinkin Erikin henkilöhahmon kohdalla. Mallan synnyttyä Erik lähtee merenrantaan ja suolle, yllä olevassa kohtauksessa vesi kehystää tapahtumia Elsin ja Erikin välillä, Erik tapaa Lidian saarella, Lidian kuolema kuvataan Erikin mielessä lammen läpi metsän uumeniin uimisella. Vedellä on kirjallisuudessa monia merkityksiä ja ilmastonmuutoksen aiheuttama huoli on muokannut sen merkitystä lisää, erityisesti konkreettisena, katoavana luonnonvarana (Lehtimäki & al. 2018, 7). Tässä romaanissa vesi korostaa eniten tunteita, mutta on myös tukemassa metsän kanssa ekokriittistä sanomaa, esimerkiksi soiden kuivaamisen ja kuivumisen kuvauksissa.

”Päässä humisevat metsän korkeimmat puut” (K 226), Erik ajattelee odottaessaan Lidiaa tämän vanhempien torpalla palattuaan pohjoisesta talven jälkeen. Kaipuu Lidiaa kohtaan saa Erikin mielen harhailemaan ja sitä kuvataan puiden huminalla. Metsä ja puut tulevat monessa kohdassa esiin, kun Erikin mielenliikkeitä kuvataan. Metsäiset katkelmat Erikin hahmon kerronnassa ja tämän ajatuksissa liittyvät yleensä hänen elämäänsä mullistaneisiin tapahtumiin kuten uuden naisen tapaamiseen tai Lidian kuolemaan ja kohtaukset ovat herkkiä ja syviä. Metsäisyys korostaa ehkä salaperäisyyttä ehkä syvyyttä, miten kukin lukija haluaa tulkita.

Myös Mallan mielessä metsä ja kaupunkimiljöö sekoittuvat, mutta toisella tapaa kuin Erikillä. Mallan kohdalla tämä tulee esiin vasta romaanin loppuvaiheilla, kun Malla keskustele ”kasvattisisarensa” Katrin kanssa Tampereesta. Malla kuvittelee mielessään Tampereen keskelle metsää:

-Keskellä Tamperetta, raatihuoneella, heidän viimeisessä tukikohdassaan.

Lahokannon kyljet siliävät vaaleiksi seiniksi. Niihin aukeaa ikkunoita, joissa vilahtaa välillä kivääriä kannattelevia naisia. Kerrossammalta kasvavan torin toisella puolella, jalkojeni juuressa, on harmaa armeija, valkoisia käsivarsinauhoja, konekivääreitä.

-Onko sinun vaikea kulkea siellä? kysyn ja tuijotan Tampereen keskustaa, kunnes se vajoaa metsänpohjaan. (K 536)

Tässä kohdassa metsän ja kaupungin sekoittuminen ei ole niin voimakasta kuin Erikin kautta kuvatuissa kokemuksissa. Mallan mieleen metsä vaikuttaa vahvemmin karhun hahmon kautta. Malla tuntee sen läsnäolon ja se herättää Mallassa pelkoa, vaikka hän eräässä lainauksessa väittää, että ei pelkää, mutta pelkää kuitenkin:

Istun selkä vasten kalliota ja seuraan sen kävelyä eikä minua pelota. Eihän se ole totta. Se ohittaa minut harppauksen päässä ja katselen sitä kuin toisesta todellisuudesta. (K 505)

Vaikka karhu pelottaa Malla, hän on silti odottanut sitä ja karhun kohtaaminen on hänelle merkityksellinen kokemus. Sekä Erikin että Mallan kertojat kommentoivat omaa kerrontaansa muutamissa kohdissa romaania, kuten Malla tekee tässä. Molempien kertojat ovat minäkertojia, mutta silti he osaavat kertoa hieman enemmän kuin henkilöhahmo todella voi tietää. Vaikka toisaalta oman kerronnan kommentointi ei välttämättä merkitse sitä, että tietäisi enemmän.

Pelko on yksi romaanissa esiintyvistä tunteista, vaikka metsä näyttäytyy vahvemmin turvallisena ja miellyttävänä tilana ja paikkana. Pelko on kuitenkin vahvasti mielentilaan vaikuttava tunne ja tunnetilana voimakas. Metsän toinen puoli, arvaamattomuus ja vaarallisuus, jotka luovat pelolle alustan syntyä, on *Kultarinnassa* esillä voimakkaana, vaikka ei aivan niin suurena kuin metsän arvoa ja kauneutta korostava puoli. Pelko on läsnä sekä Mallan että Erikin hahmoissa, kuten myös monissa sivuhenkilöiden hahmoissa. Kirjan alussa Erikiä ja isänsä palkkaamia metsätyömiehiä pelotellaan metsänkeijusta ja metsänpeitosta kertovilla tarinoilla: ”Älkää edes vilkaisko metsänkeijua. Jos huomaatte sen saapuvan, pitäkää katseenne nuotiossa. Muuten olette mennyttä. Älkää ikinä lähtekö sen perään. Ette palaa.” (K 58) Yksi metsätöissä olevista työmiehistä, Juhana, kertoo metsänkeijuista, jotka houkuttelevat miehiä metsään.

Malla kuvaa metsänpelkoa hyvin:

Männynlatvoista sataa nuoren kaarnan oransseja hituja. Tuuli on yltynyt, puut humisevat kuin etäinen koski. Kierrän matalan kallion. Siitä ei ole maantielle enää pitkästi, mutta metsänpelko alkaa raivautua tajuntaan. Säpsähdän tiaisen varjoa, joka räpistää pajujen välissä. Nilkat muljuvat, kun jalka osuu mättäälle tai kuoppaan. Tämä on Joelin tie, tasoittumaton, pelkkä ajatus. Hän ei kulje aina samasta kohdasta, jottei mökille syntyisi selvää polkua. (K 526)

Metsänpelko liittyy lähinnä mielikuvitukseen, pimeyteen ja karhun käsittämiseen uhaksi, vaikka Malla tietää, että kyseisen karhun pitäisi olla vaaraton ihmiselle. Edeltävä lainaus on hyvä esimerkki metsässä koettavasta tunteesta, varsinkin pimeässä tai eksyneenä.

Surun ja huolen tunteet tulivat esiin jo edellisessä luvussa, ja esimerkiksi metsää ja sen eläimiä ja kasveja kohtaan koettu huoli näkyy sekä Mallan että Erikin

henkilöhahmoissa. Surua ja huolta tuo esiin myös Lidian hahmo, kun Erik ja Lidia menevät katsomaan viirupöllön pesää Lidian kotimetsään. Erik tahtoi tulla tarkkailemaan lintua lisää sekä keräämään sen munia ja jopa tappaa linnun, jotta yliopiston kokoelmiin saataisiin viirupöllö. Lidia vastustaa pöllön tappamista ja suuttuu Erikille. Myöhemmin myös Erik alkaa vastustaa lintujen surmaamista ja pitää luonnontieteellisen seuran kokouksessa esitelmän viirupöllöstä. Teos herättää huolta myös karhun säilymisestä lajina, sillä teoksen lopussa karhu muuttuu ihmiseksi ja tavallaan karhun laji katoaa. Tulkinnan varaan jää, mikä karhun kohtalo lopulta on. Karhu metsästettiin sukuputtoon Suomessa 1900-luvulla, mutta se on sittemmin palannut Suomeen Venäjältä (WWF Suomi).

Metsä ei ole pelkästään rauhan tyyssija tai kaunis, henkeäsalpaava maisema. Metsään liittyy pelkoa, epävarmuutta ja rauhattomuutta. Se on luonnon kierto- kulkuun ja ekosysteemiin kuuluvaa muutosta. Metsässä piilee vaaroja yhtä lailla kuin aarteita: Huttusen Eeron putoaminen kallion kielekkeeltä, Mallan kylmettyminen mu- tavelliin, Erikin paljain jaloin kylmässä suossa käveleminen, pimeässä metsässä mie- len muodostamat harhat. *Kultarinta* näyttää toisenkin puolen metsää, se ei esitä vain metsää ylistävää ja ihannoivaa kuvaa. Tavallamme puhua ja kirjoittaa metsistä ja eläi- mistä on paljon merkitystä sille, miten metsä ja sen ekosysteemin osat koetaan ja miten niitä kohdellaan. Ujuttamalla metsä mielentilojen ja tunnetilojen osaksi ja jopa aiheut- tajaksi, teksti selvästi pyrkii nostamaan metsän esiin, herättämään ihmisiä ajattelemaan ja toimimaan metsien säilymisen puolesta. Tässä alaluvussa olen siis käynyt läpi, mil- laisissa tilanteissa metsä vaikuttaa tai on osa teoksen henkilöhahmojen mielentilaa tai tunnetilaa ja niistä vetänyt johtopäätöksiä siitä, miten ne voivat vaikuttaa teoksen lu- kijan mielentilaan tai tunteisiin.

4 METSÄN ROOLI

4.1 Kerrottu metsä

Jyrkänteiden reunalla jokin ottaa voimakkaasti takinliepeestä kiinni, seisauttaa. Hiki vihmoa otsalta. Valveille havahtunut tuuli humisuttaa metsän kattoa yläpuolella ja edessä kallion juurella. Hengitän haapojen viimeisten lehtien suhua työläästi kuin kidusten kautta. Mihin nyt? Pois kalliolta, metsä ohjaa, muutama askel helmenharmaiden kelojen välistä, siinä makaa maassa ikivanha runko, käy siihen. (K 174)

Metsä ei ole pelkästään paikka tai tila. Se vaikuttaa lähes elävältä ja hengittävältä. Aivan kuin metsä ohjailisi Erikiä, pitäisi tästä huolta. Se ottaa takinliepeestä kiinni ja kertoo missä kannattaa levähtää. Tässä luvussa käsittelen *Kultarinnan* kerronnan kautta sitä, millainen rooli metsällä on teoksessa ja miten se vaikuttaa teoksen tulkintaan ja luentaan. Tärkeimpiä tutkimuksen apuvälineitä ovat tässä luvussa kerronnan näkökulman ja fokalisaation tarkastelu, kuvakielisyyden sekä metsän inhimillistäminen ja elollistaminen.

Kultarinnan kerrontaratkaistut ovat herättäneet mielenkiintoni. Erityisesti kerronnan näkökulman vaihdokset, eri fokalisaatiot. *Kultarinnassa* esiintyy useita erilaisia ja eri tavalla kertovia kertojia, joiden näkökulmat vaihtelevat lukujen välillä, mutta myös joskus lukujen sisällä. Sisäiset vaihdokset on merkattu tähdellä, joten näkökulman vaihdokset eivät aiheuta hämmennystä lukijassa. Kerronta alkaa ulkopuolisella hänkertojalla, joka kuvaa tapahtumia karhun näkökulmasta. Tämä kertoja esiintyy Erikin ja Mallan osien alussa sekä päättää kirjan. Erikin osassa suurimman osan aikaa kertoja on minäkertoja, jonka näkökulmana on Erik. Erikin osuuden lopulla kerronta vaihtelee Erik-minäkertojan ja nuoren Mallan näkökulmasta kertovan hänkertojan välillä. Mallan osuudessa taas ”pääkertoja” on Mallan näkökulman minäkertoja, jonka lisäksi osuudessa esiintyy Erikin, Joelin ja Antun näkökulmasta kertovia hänkertoja.

Kerronnan osalta on tärkeää erottaa toisistaan kertoja ja fokalisaatio. Fokalisaatiolla ilmaistaan kerronnan näkökulma, kun kertoja on se, joka tarinaa vie eteenpäin. Kai Mikkonen (2010) on Gérard Genetten fokalisaatioteorian pohjalta kirjoittanut fokalisaation sisältävän käsitteet fokalisoija ja fokalisoitu. Fokalisoija on joku tai jokin, jonka kautta asioita havainnoidaan, fokalisoitu on havainnoinnin kohde (Mikkonen 2010, 304). Genetten mukaan fokalisaatio jaetaan kolmeen erilaiseen,

sisäiseen, ulkoiseen ja nollatason fokalisaatioon. Sisäisessä fokalisaatiossa on kyse siitä, että lukijalla on pääsy fokalisoivan henkilöihahmon mielensisäiseen maailmaan ja ajatuksiin. Minäkertojilla on romaanissa sisäinen fokalisaatio. Ulkoisessa fokalisaatiossa pääsyä henkilöihahmojen mieleen ei ole ja fokalisaatio on jonkin ulkopuolisen tarkkailijan tai todistajan näkökulma. Nollafokalisaatio tarkoittaa sitä, että kerronnan tilallisella näkökulmalla ei ole rajoja vaan se voi liikkua minne vain. Genette on nimitänyt sitä myös kaikkietäväksi fokalisaatioksi, koska se ”näkee” kaikkialle. (Ks. Mikkonen 2010, 305.) *Kultarinnan* kertojilla on sisäinen fokalisaatio (myös hänkertojilla), sillä kaikkien hahmojen sisäistä maailmaa ja ajatuksia kuvataan.

Suurimmassa osassa *Kultarinnan* kerrontaa fokalisoijina toimivat minäkertojat, Erikin ja Mallan henkilöihahmot. Näin metsä tulee usein fokalisoituksi minäkertojan näkökulmasta. Muut kertojat ovat hänkertoja, joiden fokalisaatio vaihtelee karhusta Mallaan, Erikiin, Joeliin ja Anttuun. Esimerkiksi nuoren Mallan kuvauksissa hänkertoja katsoo ja kertoo Mallan kokemia tapahtumia ulkopuolelta, fokalisaationa ovat Mallan kokemukset ja havainnot, sillä kertoja hyödyntää Mallan mielenliikkeitä:

Sisään etsiytyy jokunen hyttynen. Kun Malla huiskii niitä kauemmas, kädet osuvat pesän kattoon. Jos karhu tulisi nyt, heillä olisi ahdasta. Ja se olisi aivan vieras. Hän ajattelee isää, kasvojen sivukuvaa junan ikkunan edessä, virnistystä aamiaispöydässä, otsan rypistystä ennen kiikareiden nostoa silmille. (K 355)

Miten metsän näkökulma tulee esiin ja tuleeko se ylipäätään esiin? *Kultarinnassa* metsä on usein fokalisoitu eli sitä havainnoidaan paljon. Kertojien näkökulmasta metsästä näytetään asioita. Kaikkien hahmojen, joiden läpi kerronta tapahtuu, näkökulmasta metsä on jossakin roolissa tarinassa. Entä ottaako metsä fokalisoijan paikkaa? Tulkintani mukaan ei juurikaan ota, mutta se osallistuu silti romaanin toimintaan.

Erik pohtii metsän rajallisuutta ja rajattomuutta:

Seitsemänsataakuusitoista hehtaaria on yli seitsemän neliökilometriä. Pinta-ala on suuri, niin suuri että Harmajakari liki hihkui riemusta, kun allekirjoitimme rauhoitus sopimusta. Silti on kummallista, että rajaton metsä asettuu jonkin lukumäärän sisälle. (K 372)

Metsä nähdään Erikin silmin ja sen rajoja pohtiva Erik on kerronnan fokalisoija, metsä fokalisoitu. Joissakin kohdissa romaania Erikin henkilöihahmon asema fokalisoijana hämärtyy, kun metsä valtaa Erikin mielen. On kuitenkin vaikea erottaa Erikiä fokalisoijan roolista, kun hän on sekä kokija että kertoja, joka ajoittain kommentoi kerrontaansa. Kertoja pohtii metsän rajoittumista raameihin ja tuo näin esiin yhden puolen

ekokriittistä tulkintaa teoksesta. Rajojen asettaminen metsälle tuntuu kertoja-Erikistä vaikealta, koska hän on tottunut kulkemaan metsässä vapaasti.

Tietyt kiellot ja rajoitukset reaali maailman metsissä oleskelusta ovat nähdäkseni hyvä asia, jotta metsät säilyvät, varsinkin suojelluissa kohteissa sekä kansallispuistoissa. Rajojen avulla ne määritetään tietynlaisiksi, vaikka ne ovatkin tahtossaan mitä tahansa. *Kultarinnan* tekstistä välittyy metsästä ystävällinen kuva, vaikka se ei koko ajan näy sellaisena, romaanissakaan. Metsän arvokkuus perustuu kuitenkin aivan muihin asioihin kuin sen pinta-alaan. Arvokasta on se lajien kirjo, joka metsässä elää, siitä huolimatta, että jotkin lajeista olisivat haitallisia ihmisille tai joillekin muille eläimille tai kasveille.

Vaikka kerronta romaanissa on tyyliltään samankaltaista alusta loppuun, on joissakin kohdissa huomattavissa eroja, varsinkin metsään liittyvässä kerronnassa. Usein tämä liittyy fokalisoivan henkilön metsäsuhteeseen. Antun ja Joelin fokalisoivia on melko vähän, mutta heidän kerronnassaan huomaa eroja. Anttua fokalisoijana käyttävä kertoja sanoo: ”Metsän havunvihreä seinä nyyköttää kilometrien päässä.” (K 411) Malla ja Anttu keskustelevat ja Malla viittaa kauempana siintävään metsään. Antun näkökulmasta metsä ”nyyköttää”, kuin se aristelisi katsojaansa. Verbi tuo mielikuvan pelokkaasta ja heikosta metsästä, joka on jätetty huomiotta. Antulle metsä on kaukainen asia. Hän on käynyt siellä viimeksi pienenä. Joel fokalisoijana taas on erilainen:

Joel on asunut metsässä kauan. Hän aistii milloin hyönteiset laskeutuvat maahan, linnut pysähtyvät kesken puuhiensa ja tuuli jumittuu tuuheisiin latvuksiin. Hän tietää milloin kannattaa seurata muiden esimerkkiä. Iki-hongan juurella hän hyyydyttää itsensä horrokseen. (K 431)

Joelin kerronta muistuttaa Erikin kerrontaa ja tämän suhdetta metsään. Hänkerronnassa ei mielestäni kuitenkaan välity samanlaista yhteenkuuluvuuden tunnetta metsän kanssa kuin minäkerronnassa, tosin Joelille ei anneta sivumäärällisesti paljoa tilaa. Anttuun verrattuna yhteenkuuluvuutta on Joelin osissa paljon enemmän.

Mielenkiintoinen fokalisaation paikka on karhuhahmolla, vaikka sen osuus tarinassa on vain muutamia sivuja. *Kultarinnan* aloittaa karhun näkökulmasta kerrottu lyhyt tarina, jossa karhu matkaa läpi metsien, peltojen ja järvien synnyinseudulle Isommaiselle. Kertoja viittaa karhuun hän-pronominilla, kuten ihmisiin yleensä viitataan. Tekstissä on myös muita ihmiseen viittaavia ilmaisuja kuten ”vettä tippuu vuoteeseen” (K 11), kun kertoja viittaa karhun talvipesään tämän herätessä

talviunilta. Läheisestä ihmisen talosta kertoja puhuu naapurina, jollaisina karhut tuskin ihmistä todellisuudessa pitävät. Myös metsä on voimakkaasti läsnä karhun ensimmäisessä osuudessa. ”Hän on palannut, ja metsä upottaa hänet sisäänsä epäröimättä. Aamun tullen metsä riisuu verhonsa ja hän näkee muutoksen. ” (K 10) Metsän elollistamista ja inhimillistämistä tapahtuu heti romaanin toisella sivulla, karhun näkökulmasta kerrotussa tekstissä. Myös luonnonilmiöitä, kuten aurinkoa, inhimillistetään lauseessa ”Aurinko laskee otsalle lämpimät kämmenensä, jalkojen alla lusahtaa vetinen hanki.” (K 11) Auringolla ei ole käsiä eikä metsällä verhoja. Metsä toimii heti alusta lähtien, pitää karhun lähellä itseään ja ottaa vastaan epäröimättä.

Mallan osuuden aloittaa jatko tälle tarinalle, jossa karhu on saanut pennun ja matkaa sen kanssa aluksi meren rannalle ja sitten takaisin kohti itää. Karhuemosta kertoja käyttää edelleen hän-pronominia, pennusta se. Karhuemolle käy huonosti, kun ihmiset pääsevät heidän jäljilleen, mutta pentu pääsee pakoon. Tulkintani mukaan pentu on sama, joka pian Mallan osuudessa ilmestyy Joelin mökin nurkille. Mielenkiintoinen kerronnallinen seikka karhun kerronnassa on se, että asetta verrataan ukkoseen ja luodin iskua salamaniskuun: ”Hän valmistautuu hyökkäykseen, mutta se tulee liian nopeasti. Ukkonen jyrähtää puiden takana. Salama iskee rintaan. Metsä kaatuu sijoiltaan.” (K 392) Ihmisen tekemä ase vertautuu luonnonilmiöön, joka on vaarallinen, mutta ei tarkoituksenmukainen niin kuin aseella ampuminen. Karhun kokemuksessa metsä kaatuu tämän ympäriltä, mutta ukkonen ja salamanisku tuntuvat rinnassa viiltävänä. Karhu ei luultavasti tiedä, mikä ase on, joten sen tuottama kipu on kuvattu toisella tavalla. Ukkonen ja salama ovat kuvakielisiä vertauksia aseelle ja ampumiselle. Kuvakielen avulla on luotu karhumaisempaa fokalisaatiota, sitä, miten karhu voisi kokea ampumakohtauksen.

Kirja päättyy karhun näkökulmaan, jossa lopulta selviää, että Joel on takaa-ajon aikana muuttunut karhuksi ja päässyt pakenemaan. Hän palaa Isommaiselle kotiseudulleen karhuna, mutta muuttuu takaisin ihmiseksi, kun tapaa Olgan. Joel on noitaverinen, sillä hänen isoäitinsä oli Huotarisen Elma, josta Olga kertoi Mallalle tarinoita heidän tavatessaan. Kertoja on kaikissa kohdissa ulkopuolinen, joka pääsee karhun mieleen. Tulkintani mukaan karhu on kahdessa ensimmäisessä osassa sama, mutta viimeisessä karhu onkin Joel. Romaani päättyy lauseeseen: ”Lempeästi metsä syö karhunpesän jäänteet.” (K 644) Pitkin kirjaa siinä on esitetty kaikenlaisia uskomuksia karhujen yhteydestä metsään, joten lopetuslauseen voisi tulkita karhulajin

häviämiseksi⁵, kun metsä huolehtii omastaan ja karhunpesä päätyy muiden metsän eläinten ja hyönteisten rakennuspalikaksi. Toisaalta on hankalaa ajatella karhun katoamista kokonaan, sillä kirja kuitenkin auttaa metsää puhumaan puolestaan ja siinä myös ehdotetaan karhun ja metsän yhteyden olevan niin tiivis, että toista ei voi olla ilman toista, kuten Olga huomauttaa. Jos tämä olisi totta, silloin karhujen katoaminen tarkoittaisi myös metsien katoamista. Tulkitsen tämän kannanottona metsien suojelun puolesta, tapana tuoda esiin metsien merkitys, luonnon monimuotoisuus ja suojelun tarve. Joelin muuttuminen karhuksi ja taas takaisin ihmiseksi ja ilmiön kansanuskomuksellinen piirre voidaan luokitella maagisen realismin kategoriaan, jossa romaanin miljöö- ja aikarakenne vastaa todellisen maailman ympäristöä ja aikaa, mutta siihen liitetään epätodellisia piirteitä.

Kultarinnassa metsää inhimillistetään paljon: ”Metsä puhkuu ja huokaillee” (K 518) ”Rikottu muurahaispesä on kuusten varjossa, hämärässä jossa metsä avaa silmänsä ja hengittää suun kautta” (K 518) ”Varvut ovat raapaisseet punaisia viiruja reisiin. Silitän metsän sormenjäljet talteen ihon uumeniin.” (K 545) Lainauksissa metsään on liitetty ihmismäisiä piirteitä, puhkumista ja huokailua, silmien avaamista ja suun kautta hengittämistä sekä sormenjäljet. Silmien avaamista ja suun kautta hengittämistä voisi yhdistää joihinkin eläimiin, sillä useimmilla eläimillä on silmät ja suu, mutta puhkuminen, huokailu ja sormenjäljet ovat ihmisen toimintaan liitettäviä asioita.

Omassa ajattelussani koen inhimillistämisen ja elollistamisen eri asioina. Inhimillistämisessä puhutaan useimmin ihmisen piirteiden liittämisestä eläimeen tai elolliseen, mutta *Kultarinnassa* metsän inhimillistämisen piirteet viittaavat vain välillä ihmiseen, toisinaan ne ovat tulkittavissa karhuun tai mihin tahansa elolliseen olentoon rinnastamiseen. Eläinfilosofi Elisa Aaltola (2013, 26) kritisoi antropomorfismin käsitteen tarpeellisuutta verraten sitä ”lehmällistämiseen” tai ”koirallistamiseen”, jolloin hänen mukaansa antropomorfismin käsite olisi turha. Siksi metsän elollistamisen piirteet puhkuminen ja huokailu voidaan tulkita ”karhullistamisena”, varsinkin, kun romaanissa metsän ja karhun yhteyttä korostetaan hyvin voimakkaasti. Toisaalta elollistamisen käsitteen voi kokonaan irrottaa inhimillistämisestä tai eläimellistämisestä, metsä vain elollistetaan, viittaamatta sen kummemmin ihmiseen tai eläimeen. Todellisuudessa metsä on elävä ekosysteemi, jota ei yleensä yksilöidä toimijaksi, sillä metsä

⁵ Luvussa 3.2. tarkastelin karhun häviämistä lajina.

koostuu niin monista pienemmistä toimivista osista. Näin ollen voidaan myös kyseenalaistaa metsän elollistaminen kokonaan, jos metsä kerran on jo elollinen organismi.

Elollistaminen ja inhimillistäminen toimivat romaanissa myös yhtenä kuvakielen keinona, jota lyriikan tutkimuksessa kutsutaan personifikaatioksi. Koen tarpeelliseksi erottaa inhimillistämisen ja elollistamisen toisistaan, jotta voin tuoda esiin metsän toimijuutta ja purkaa ihmisen ja ei-inhimillisen välistä vastakkainasettelua. Tiedostan, että elollistaminen ja etenkin inhimillistäminen ovat keinoina kiisteltyjä ja saattavat johtaa lukijaa harhaan ja luoda vääristyneitä mielikuvia eläimistä, mutta *Kultarinnassa* nimenomaan elollistaminen on niin keskeinen keino luoda positiivista kuvaa metsästä ja tuoda esiin metsään ja luontoon liittyviä ongelmia, joten sen käsittelemättä jättäminen olisi vahingollista työlleni.

Metsän ja karhun suhde romaanissa on äärimmäisen mielenkiintoinen, siitä puhutaan suoraan, kuten Mallan ja Olgan keskustelussa:

-Entisaikoina, kun kontion huomattiin saapuneen korvesta kylän liepeille, sanottiin että metsä liikkuu.

-Asuuhan metsässä paljon muitakin, Malla kuiskaa.

-Mutta kontio on metsän sisin. Ilman toista ei ole toista. Kontio ei voi elää ilman metsää, ja ilman kontiota metsä on tyhjä. (K 351)

Olga selittää Mallalle karhun merkitystä metsälle ja metsän merkitystä karhulle. Toista ei ole ilman toista. Karhun ja metsän yhteyttä voidaan pitää symbioottisena suhteena, jota voitaisiin lähes verrata Erikin ja metsän suhteeseen romaanissa. Karhun ja metsän suhde tulee ilmi kerronnasta myös toisella tavalla:

Männynoksalta putoaa laakson pohjalle jäkälätupsu, tai ehkä metsähiiri pyrähtää kolonsuulta toiselle. Vielä muutamalle seuraavallekin kahahdukselle keksin selitykset, mutta sitten äänet etenevät ja karistavat jaloistaan sattuman mahdollisuuden.

Kivien tummat kyljet, kaatuneen puun juurakko ja kuusenalusten varjot sulautuvat yhteen. Metsä tiivistyy hahmoksi, joka etenee laakson pohjalla. Istun selkä vasten kalliota ja seuraan sen kävelyä eikä minua pelota. Eihän se ole totta. Se ohittaa minut harppauksen päässä ja katselen sitä kuin toisesta todellisuudesta. (K 505)

Mallan kerronnassa karhu ikään kuin ilmestyy metsästä, kun kertojanääni sanoo metsän tiivistyvän hahmoksi ja erilaisista metsän osista kuten kivien kyljistä, juurakoista ja kuusenalusten varjoista muodostuu karhu. Kerronnan perusteella saa vaikutelman, että karhua voi pitää ”metsän sydämenä”, kuten Olga sanoi, että ilman toista ei ole toista. Aino Kallaksen *Sudenmorsiamessa* (1928) on käytetty vastaavanlaista kansanuskomukseen viittaavaa keinoa, jossa Aalon kohtaama metsän henki esiintyy suden

hahmossa. Tämä henki voi kuitenkin ottaa myös minkä tahansa muun metsän eläimen tai kasvin muodon. *Kultarinnassa* karhua pidetään vain metsän erottamattomana osana.

Metsän elollistamista esiintyy molempien henkilöhahmojen osuuksissa, mutta se ilmenee hieman eri tavalla. Mallan osuudessa karhumaisuus korostuu, kun karhun läsnäolo liittyy niin vahvasti Mallan kokemuksiin Luhtajoen metsissä. ”Metsä puhkuu ja huokailee” (K 518). Karhun ääntelyä voisi kuvailla puhkumiseksi tai huokailuksi, mutta yhtä hyvin nämä ominaisuudet voidaan liittää ihmiseen tai johonkin muuhun eläimeen. Myös metsän kidan avaamisen⁶ voisi tulkita karhumaiseksi, ”kita” yhdistetään usein petoeläimiin, kuten sanonnassa ”joutua leijonan kitaan”. Erikin osassa taas karhu ei ole läsnä niin voimakkaana. ”Metsä odottaa ensimmäisen punarinnan heläytystä” (K 114). ”Metsä alkaa soitella tasaista huminaa, kuvittelee aamun olevan kuin mikä tahansa.” (K 117) Odottaminen voi viitata mihin tahansa eläimeen, mutta soittelu viittaa selvästi ihmiseen. Jälkimmäisessä sitaatissa metsän äänet rinnastetaan kielikuvan avulla soittamiseen, joka on ihmisen tekemistä. Ensimmäistä sitaattia voi pitää elollistamisena, jälkimmäistä inhimillistämisenä. Suurimmaksi osaksi metsää elollistetaan, jolloin sen on mahdollisuus viitata mihin tahansa toimivaan ja elävään olioon. Muutamissa tapauksissa voidaan puhua inhimillistämisestä.

Metsä tunkeutuu Erikin mieleen myös näin:

Metsä ei kuitenkaan hellitä, se lipuu haapojen vihreänharmaita varsia myöten korkealle yläpuolellemme ja köynnöstää ansaan. Oksien väliset taivaanaukot kutistuvat, haavat vankkenevat. Eivät ne mitään pilareita ole. Mikä vertaus sekin oli olevinaan? Puita oli jo miljoonia vuosia ennen ensimmäistäkään stoa, kirkkoa tai minareettia. Puut ovat maailman suurin ihme. Ne kasvavat ääneti omia aikojaan ja ottavat kyselemättä kätköönsä kenet tahansa, milloin vain. (K 123)

Erikiä fokalisoiva kertoja kommentoi tässä omaa vertaustaan, jossa rinnastaa puut pilareihin. Kertoja korostaa puiden ainutlaatuisuutta, sillä ne ovat olleet olemassa niin kauan, paljon ennen kuin ihmisen rakentamat rakennukset. Ekokriittisellä silmällä tästä lukee sanoman, että puita tulisi arvostaa ja ne hyväksyvät jokaisen ihmisen, toisin kuin jotkin uskonnot. Kuvakieli on yksi romaanin keinoista luoda metsälle vaikuttavaa ja osallistuvaa roolia. Kuvakielisiä ilmauksia romaanissa on hyvin paljon ja se luo kerroksen lyyrisyttä. Runoissa kuvakielen keinot ovat rytmin ja sointujen lisäksi

⁶ ”Metsä avaa edessä kitaansa” (K 504)

lyyrisyyttä luovia elementtejä. Tulkintani mukaan lyyrisyydellä ja kuvakielellä on vaikutusta *Kultarinnan* kerronnan mystisyyteen ja metsän toimijuuden korostumiseen.

4.2 Kertova metsä – metsä ei-inhimillisenä toimijana

Materiaalinen ekokritiikki ehdottaa, että materian ja merkityksen yhdistelmät tuottavat tarinoituja ilmaisuja ja näitä Serenella Iovino kutsuu Karen Baradin kvanttifysiikasta lainatulla termillä intra-aktioksi (Iovino 2015, 74). Intra-aktio on vuorovaikutuksen käsitteen tilalle käyttöön otettu yhdessä toimimista tarkoittava käsite (Iovino & Oppermann 2014, 4). Materiaalinen ekokritiikki ehdottaa myös, että materian toimijuus on kerronnallista toimijuutta (*narrative agency*), eli että materiaalilla on mahdollisuus tuottaa tarinoita yhdessä intra-aktiossa ihmisen kanssa (Iovino 2015, 83–84). Näistä lähtökohdista tarkastelen metsää narratiivisena, ei-inhimillisenä toimijana. Kysyn, miten tällainen toimijuus ilmenee ja miten se vaikuttaa teoksen tulkintaan.

Aiemmissä luvuissa olen tutkinut metsää ensin paikkana ja sitten tilana. Metsä merkityksellistyy molempina vahvasti ja sillä on selvä rooli merkittävänä tapahtumapaikkana ja tilana. Kerronnallisena osana metsä saa oman äänen, joka on luettavissa useamman eri kertojan läpi. Välillä metsä inhimillistyy, välillä se elollistuu, tai toisaalta on intra-aktiossa, kanssatoimijuudessa ihmiseen.

Iovino (2015, 71) kirjoittaa artikkelissaan antropomorfismista ja siitä, miten inhimillistäminen voi olla tehokas narratiivinen keino, mutta ekokritiikki on opettanut suhtautumaan kriittisesti metaforiseen inhimillistämiseen. Karoliina Lummaa (2010, 115) mainitsee väitöskirjassaan inhimillistämistä käsitellessään, ettei koe inhimillistämistä metaforisena omassa työssään, vaan ymmärtää sen ”luonnon ja kulttuurin käsitteelliseen, epistemologiseen ja ontologiseen erotteluun liittyvänä ongelmana”. Väitän, että *Kultarinnassa* inhimillistämistä tapahtuu, mutta niin tapahtuu myös elollistumista, ihmisestä irrallaan olevaa eläväksi tulemistä, joka kumpuaa metsästä itsestään, sen ollessa elävä organismi, eliöyhteisö. Iovino puhuu myös W.J.T. Mitchelliin viitaten vastavuoroisuudesta, joka on inspiroinut ekokriittistä tutkimusta. Miten näemme luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelun vastavuoroisuuden valossa, kun kaikki olemassa oleva perustuu vastavuoroisuudelle? (Iovino 2015, 71.) Narratiivinen toimijuus vaikuttaa inhimillistämiseltä ja Raipolan (2015, 31–32) kritiikin valossa kerronnallisen toimijuuden käsite on inhimillistämistä, koska kertominen ja

tarinat ovat ihmisen tapa jäsentää maailmaa. Työssäni olennaista on tuoda esiin se elämä, joka metsässä on ja tapahtuu monessa eri muodossa. Inhimillistämistä tai elollistamista keinona ei voi poistaa teoksesta, se juuri tekee siitä erityisen. Sen inspiraationa on metsä, joka hengittää ja vaikuttaa. Se vaikuttaa tarinaan ja lukijaan, yrittää saada lukijan huomion, jotta hän näkisi metsän ja kaiken sen, mitä siellä asuu ja kunnoittaisi sitä.

Elollistaminen ja inhimillistäminen, joista puhuin edellisessä alaluvussa muuttuvat nyt elollistumiseksi, jonka kautta metsä tuo omaa ääntään kuuluviin. Elollistumisella tarkoitan sitä, miten tarinallistunut aine alkaa romaanissa käyttäytyä sellaisella tavalla, jolla se ei voisi käyttäytyä todellisessa maailmassa. Metsähän on jo todettu eläväksi, monesta osasta koostuvaksi vaikuttavaksi ekosysteemiksi. Metsä toimii yhdessä Erikin kanssa:

Puista, maasta ja kivistä kasvaa näkymättömiä hämähäkinlankoja, jotka kietoutuvat ympärilleni. Pinkeinä jousina ne alkavat vetää ja työntää eteenpäin. Koloiset koivut ja tikkojen kuorimat kuuset kävelevät kohti ja väistävät viime hetkellä, hipaisevat oksankärjillä hattua ja päästävät menemään. Jalat harppaavat yli vaitonaisen lähteen ja helisevän puron, kantavat minut notkon uumeniin ja kymyniskalle kalliolle. Ylitän laen, lähestyn alas taipuvaa jyrkännettä ja alan haroa tukea kuumuraisista männyrungoista. Näinkö metsä teki Eerollekin, punnersi sääliittä hengiltä kuin elimistölle haitallisen bakteerin? (K 173–174)

Tapa, jolla metsä kirjoittaa itseään, luo liikettä ja omaa toimijuuttaan tekstin kautta, on vaikuttava. Metsä vaikuttaa hallitsevan Erikiä edeltävässä katkelmassa. Kertoja näyttää tässä kohtaa brutaalin kuvan pohtimalla, punnertaako metsä hänet ”hengiltä kuin elimistölle haitallisen bakteerin”. Tämä on hyvä esimerkki siitä, että metsä ei ole ainoastaan autuas rauhan paikka, siihen liittyy myös vaaroja ja pelkoja. Mielenkiintoisempaa kuitenkin on tapa, jolla metsä ottaa osaa ja ohjailee Erikiä ympäri metsää. Koivut ja kuuset kävelevät, hämähäkinlangat kietoutuvat ympärille ja liikuttelevat häntä. Todellisessa maailmassa puiden käveleminen on epätavallista toimintaa, ja hämähäkinlangat eivät itsestään kietoudu kenenkään ympärille, ellei hämähäkki kudo niitä kohteen ympäri. Nämä tapahtumat voisi tulkita Erikin mielensisäisiksi, mutta ne voi myös tulkita ekokriittisesti, jolloin ne ovat luomassa metsän kerronnallista toimijuutta. Metsä ja Erik ovat suhteessa toisiinsa, intra-aktiossa, jossa metsä vaikuttaa Erikiin ja Erik vaikuttaa metsään. Seuraavassa katkelmassa metsä ottaa Erikiä otteen ja Erik havainnoi, mitä metsä tekee hänelle:

En uskalla liikkua. Metsä on vieläkin kiinni, langat yhdistävät minut tiaisiin ja neulasiin ja ties mihin kaikkeen, jokainen liikkeenä on samalla

metsän liike enkä pysty ottamaan kontolleni sellaista vastuuta. [...] Sit-
ten tuuli solahtaa hämähäkinlankojen lomasta ja väräyttää metsää. Se
herkeää kohisemaan, hakee kaikuja läheltä ja kaukaa, tapaa säveliä
vielä keksimättömistä puusoittimista, kaikista yhdessä ja erikseen.
Maasta latvuksiin metsä soi, rapisee, narisee ja humuaa kaikukoppansa
perukoita myöten. (K 174)

Metsä elollistuu ja musiikillistuu. Se ei inhimillisty vaan yhdistyy Erikiin ja metsän
ääniä verrataan ihmisen luomaan musiikkiin ja soittimiin. Metsä koostuu tarinallistu-
neesta materiaasta, joka vaikuttaa intra-aktiossa yhdessä Erikin kanssa romaanin tapah-
tumiin, siihen, miten Erik kokee olevansa osa metsää. Metsä on narratiivinen toimija,
joka vaikuttaa tarinaan. Tarinallistunutta materiaa ovat linnut, karhut, kasvit, hyönteis-
set, eliöt ja muut eläimet, joka koostavat tarinallistuneen metsän, eliöyhteisön. Lisäksi
Erik ja metsä muodostavat intra-aktiossa kollektiivin, jossa ne toimivat yhdessä. Ker-
ronnallinen toimijuus ilmenee, kun metsä ottaa osaa ja alkaa vaikuttaa tapahtumiin.

Mallan ja Olgan keskustelussa ja sen ympäröimässä kertojan kuvauk-
sessa kertoja pohtii tarinoiden historiallisuutta, kauan aikaa sitten tapahtumista ja jopa
tarinoiden loppumista:

Miksi kaikki tarinat ovat tapahtuneet pohjattoman kauan sitten? Olipa
kerran, ne alkavat ja liitävät tavoittamattomiin. Aivan kuin jokin ovi olisi
mennyt kiinni eikä mitään ihmeellistä voisi enää sattua.

-Pidän turkkia lakanan alla suojassa, jotta se säilyisi paremmin. Se on
muisto.

-Mistä?

-Vanhoista ajoista, kun metsä oli vielä niin iso, että kontioita riitti pyy-
dettäväksi.

Siitä se kai johtuu. Kun metsä kutistui ja kävi aukkoiseksi, se lakkasi
olemasta salaperäinen. Samalla loppuivat tarinat. (K 356)

Kerronnassa viitataan ”vanhoihin hyviin aikoihin”, jolloin kaikki oli paremmin ja kar-
huja riitti metsissä. Kertoja väittää, että tarinat loppuivat, kun ”metsä kutistui ja kävi
aukkoiseksi”. Tulkintani mukaan tässä kritisoidaan metsien hakkuita ja metsien katoa-
mista vedoten salaperäisyyden ja kiinnostavuuden katoamiseen tarinoista. Materiaali-
sen ekokritiikin mukaan tarinat eivät ole kadonneet, päinvastoin, niitä löytyy sieltäkin,
mistä niitä ei välttämättä osata etsiä. Ei-inhimillisestä. Lainauksen kertoja on hanker-
toja, mutta fokalisoijana, havaitsijana, on Mallan hahmo. Malla on tässä kohdin ro-
maania vielä pieni, eikä osaa hahmottaa juuri meneillään olevaa tarinaa, jota itsestään
kerrotaan. Hän tuskin argumentoi tässä itse. Sen sijaan sisäistekijä kommentoi tarinoiden
katoamista metsän mukana. Sisäistekijä on alun perin Wayne C. Boothin esitte-
lemä termi, joka tarkoittaa lukijan tekstin pohjalta muodostamaa kuvaa tekijästä.

Sisäistekijä on näkymätön, eikä sillä ole yhteyttä tekstin todelliseen tekijään. (Ahola 2018, 60.) Sisäistekijän huomio on metsässä, jolloin metsä kommentoi epäsuorasti omaa asemaansa tekstin kautta. Metsä ottaa osaa kerrontaan tuomalla omaa historiaansa esiin kertojan välityksellä.

5 LOPUKSI

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut metsää paikkana ja tilana sekä tutkinut sen kerrontaa ekokriittisestä näkökulmasta. Luvussa kaksi tutkin henkilöhahmojen metsäsuhteita ja niiden rakentumista. Molempien keskeisten henkilöhahmojen, Erikin ja Mallan, kokemukset metsästä ovat erilaisia ja heidän metsäsuhteensa ovat kehittyneet eri tavoin, mutta molemmista on luettavissa rakkaus metsään ja luontoon. Myös karhun ja muiden eläinten suhteet metsään nousevat teoksessa esiin, joten otin ne osaksi käsittelyä. Paikkana metsä näyttäytyy enimmäkseen mukavana, turvallisena ja tärkeänä, mutta metsän arvaamattomuus, pelottavuus ja metsään liittyvät muistot saavat metsän ilmenemään myös synkemmässä valossa. Metsä on osa luontoa, luonto on arvaamaton.

Kolmannessa luvussa tutkin metsää tilana kolmen erilaisen tilakäsityksen mukaan. Sileän tilan käsite toi esiin metsää itsessään, tosin ihmishahmon aistikokemusten välityksellä kuvattuna. Uurretun tilan käsite antoi mahdollisuuden verrata metsää kaupunkiin, sillä melko vahvasti sileä tila sopi metsän kuvauksiin ja uurrettu tila kaupungin kuvauksiin. Ekokriittisen tutkimuksen kannalta teos osoittautui hedelmälliseksi, sillä metsän yhteiskunnallisen tilan tarkastelusta löytyi paljon yhtymäkohtia nykyiseen metsäkeskusteluun. Henkilöhahmojen mielentilojen ja tunnetilojen kuvauksesta löytyi mielenkiintoisia metsä- ja vesivertauksia, jotka henkilöhahmojen välittiminä tuovat metsää ja luontoa lukijan tietoisuuteen ja affektiivisuuden kautta pyrkivät vaikuttamaan lukijan metsä- ja luontosuhteeseen.

Neljännessä luvussa pystyin kerrontaa ja metsän toimijuutta tarkastelemaan hahmottamaan kuvan metsän roolista romaanissa. *Kultarinnan* kerronnan lyyriisyyden, kuvakielen ja henkilöhahmojen voimakkaan sisäisen fokalisaation vuoksi metsä osoittautuu tärkeäksi ja henkilöhahmoihin vaikuttavaksi tekijäksi. Henkilöhahmojen, erityisesti Erikin ja karhun, symbioottinen metsäsuhde luovat pohjaa metsän toimijuudelle. Materiaalisen ekokritiikin kerronnallisen toimijuuden käsite vahvisti oletustani siitä, että metsällä on teoksen tarinaan vaikuttava rooli. Elollistumisen käsitteen oivaltaminen toimi hyvin ja käsite vapauttaa inhimillistämisen taakasta.

Tutkimusprosessi on ollut pitkä ja vaivalloinen, motivaation puutteen ja innostuksen välillä tasapainoilua. Henkilökohtaisesti tärkeä aiheen valitseminen on ollut sekä taakka että siunaus. Oma kytkös metsään on ollut koetuksella, mutta aina romaaniin palatessani olen saanut sysäyksen lähteä metsään. Tutkimuksen tekeminen on

ollut mielenkiintoista ja monia kiinnostavia elementtejä jäi tutkimatta. Metsän eläinten rooliin ja asemaan olisi ollut kiinnostavaa perehtyä vielä enemmän, samoin veden merkityksiin, sekä yhteydessä metsään että itsenään. Ylipäätään metsän tutkiminen kirjallisuudessa laajemmin olisi kutkuttava aihe, kun yleisesityksenä metsästä ja luonnosta kirjallisuudessa on vain Pertti Lassilan *Metsän autuus* (2011), jossa on hyvin rajallinen valikoima kirjailijoita ja josta nykykirjallisuuden tarkastelu puuttuu kokonaan. Myös Anni Kytömäen teosten, sekä *Kultarinnan* että *Kivitaskun*, mystiset ja kansanusko-mukselliset ainekset, kuten karhumyytti, ovat erityisen kiinnostavia.

Miksi valitsin tutkielmani otsikkoon käsitteen rooli? Olen todennut, että metsä tarkastelemassani romaanissa on jotain muuta kuin vain miljöö. Rooleilla on jonkinlaista toimijuutta, ne vaikuttavat asiaan. Ihmisellä on useita rooleja, joita voivat olla esimerkiksi työntekijä, asiakaspalvelija, urheilija, kumppani, puoliso, isä tai äiti. Jokaisella roolilla on jokin tehtävä. Työntekijän tulee tehdä töitä, asiakaspalvelijan palvella asiakkaita, urheilija pyrkii parhaaseen mahdolliseen urheilutulokseen, kumppani ja puoliso ovat parisuhteen osapuolia, joiden tehtävä on yleensä tukea parisuhteen toista osapuolta ja tarjota läheisyyttä. Äidin ja isän tehtävä on huolehtia ja kasvattaa lapsensa. Metsän tehtävä teoksen kirjallisessa todellisuudessa on olla turvallinen paikka, jonne mennä, kun tarvitsee aikaa ajatella ja olla oma itsensä. Toisaalta teoksessa kuvatun fiktiivisen metsän tehtävä on siirryttäessä reaali maailman todellisuuteen herättää lukija ajattelemaan metsää, sen monimuotoisuutta ja nyky maailman tilan-
netta, jossa luonnon monimuotoisuus kärsii koko ajan ja lajeja katoaa.

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut itselleni keino saada tutkia sekä kirjallista metsää että reaali maailman metsää, lisätä tietoisuutta ympäristöongelmista ja ennen kaikkea nostaa näitä aiheita myös muiden tietoisuuteen.

Samanlaisia ovat Viktorin rajaamat metsät ja tunturit, siellähän elelevät aavistamatta mitään ihmisten nurinoista ja palopuheista. Viktorinkin suurin tavoite on, ettei niiden koskaan tarvitsisi mitään tietääkään, että ne saisivat vain olla. (K 581)

Nämä Erikin ja Viktorin ajatukset ja tavoitteet kuvastavat omaa suhdettani metsään ja luontoon sekä siihen, mitä pohjimiltani halusin tällä tutkimuksella tuoda esiin Suomen metsistä.

Metsä luo ja ottaa oman tilansa teoksessa. Metsä ei ole vain romaanin miljöö vaan se merkityksellistyy monessa muussakin roolissa. Metsä on tuki ja turva.

Metsä on ystävä. Metsä on vaara. Metsä puhuu puolestaan. Metsän rooli romaanissa on tuoda esiin metsän kauneus sekä arvaamattomuus. Sen rooli on vaikuttaa lukijaan ja kertoa, että metsä on arvokas ilman puiden hakkaamistakin. Toisaalta sen rooli on vain olla. Olla siinä itsenään ja antaa ihmisen katsoa ja todeta, että se on tärkeä. En luonnehtisi metsää henkilöahmoksi vaan ei-inhimilliseksi narratiiviseksi toimijaksi, organismien ja olioiden muodostamaksi eliöyhteisöksi, joka yhdessä intra-aktiossa teoksen henkilöahmojen, Erikin ja Mallan, sekä kertojien kanssa kertoo omaa tarinaansa *Kultarinta*-teoksen välityksellä.

LÄHTEET

PAINETUT

K = Kytömäki, Anni 2014: *Kultarinta*. Helsinki: Gummerus.

Ahola, Elli-Mari 2018: Kertoja ja sisäistekijä maailmanrakentajina Jari Tammen Kalevala-muunnelmaramaanissa Kalevan solki. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain*. 2/2018, 58–75.

Arvonen, Sirpa 2014: *Metsämieli. Luonnollinen menetelmä mielentaitoihin*. Latvia: Metsäkustannus.

Carlson, Mikko 2014: *Paikantuneita haluja. Seksuaalisuus ja tila Christer Kihlmanin tuotannossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Cresswell, Tim 2004: *Place: A Short Introduction*. USA: Blackwell Publishing.

Easterlin, Nancy 2016: ”Ecocriticism, Place Studies, and Colm Toibin’s ”A Long Winter”: A Biocultural Perspective” teoksessa *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology* Toim. Zapf Hubert. De Gruyter: Berliini.

Elonen, Piia 27.10.2019: Kielletty metsä. *Helsingin Sanomat*.

Elonen, Piia 30.03.2020: Voiko metsän pitää metsänä ja silti hakata sitä? Tätä yritetään nyt yhteismetsissä. *Helsingin Sanomat*.

Glotfelty, Cheryll 1996: Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. Teoksessa *The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology*. Toim. Cheryll Glotfelty & Harold Fromm. Ateena: University of Georgia Press.

Haarni, Tuukka ym. 1997: Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani. Tampere: Vastapaino.

Haila, Yrjö & Lähde, Ville 2003: ”Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta?” Teoksessa *Luonnon politiikka*. Toim. Yrjö Haila & Ville Lähde. Jyväskylä: Vastapaino.

Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (toim.) 2019: *Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019*. Helsinki: Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus.

Iovino, Serenella & Oppermann Serpil 2014: ”Introduction: Stories Come To Matter” teoksessa *Material Ecocriticism* Toim. Serenella Iovino & Serpil Oppermann. Bloomington: Indiana University Press.

Iovino, Serenella 2015: The Living Diffractions of Matter and Text: Narrative Agency, Strategic Anthropomorphism, and how Interpretation Works. *Anglia - Zeitschrift für englische Philologie*. Vol.133, 69–86.

Jokiranta, Anssi & Juntti, Pekka & Ruohonen, Anna & Ränä, Jenni 2019: *Metsä meidän jälkeemme*. Keuruu: Like Kustannus Oy.

- Juntti, Pekka 2019: ”Käännetty maa”. Teoksessa *Metsä meidän jälkeemme*. Toim. Anssi Jokiranta, Pekka Juntti, Anna Ruohonen & Jenni Räinen. Keuruu: Like Kustannus Oy.
- Krappe, Johanna 2011: Monimerkityksinen metafora. Teoksessa *Lentävä hevonen / Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino.
- Kurikka, Kaisa 2015: Sileät ja uurretut. Tilan kuvaukset Henrika Ringbomin romaanissa Martina Dagers Längtan. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 4/2015, 37–52.
- Kurikka, Kaisa 2019: ”Uncanny Spaces of Transformation: Fabulations of the Forest in Finland-Swedish Prose” teoksessa *Contemporary Nordic Literature and Spatiality* toim. Malmio Kristiina ja Kurikka Kaisa. Cham, Sveitsi: Palgrave Macmillan.
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008: Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki. Juva: SKS.
- Lassila, Pertti 2011: *Metsän autuus. Luonto suomalaisessa kirjallisuudessa 1700–1950*. Helsinki: SKS.
- Latour, Bruno 2004: *Politics of Nature: How to Bring Sciences to Democracy*. Käännös Catherine Porter. Cambridge: Harvard University Press.
- Lehtimäki, Markku & Meretoja, Hanna & Rosenholm, Arja 2018: ”Veteen kirjoitettu – veden kirjoittamia: Kulttuurisen vedentutkimuksen suuntaviivoja” Teoksessa *Veteen kirjoitettu – Veden merkitykset kirjallisuudessa* Toim. Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm. Tampere: SKS.
- Liukko, Henttonen, Kauhala, Kojola, Kyheröinen & Pitkänen 2019: ”Nisäkkäät”. Julkaisussa *Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019* Toim. Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. Helsinki: Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. S 571–576.
- Lummaa, Karoliina 2010: ”Aihe, motiivi, tema ja topos / Miksi runossa kuvataan kukkaa?” teoksessa *Lentävä hevonen / Välineitä runoanalyysiin* toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino.
- Matilainen, Anne 2019: *Feelings of psychological ownership towards private forests*. Mikkeli: Helsingin yliopisto.
- Rojola, Lea & Lummaa, Karoliina 2014: ”Johdanto. Mitä posthumanismi on?” Teoksessa *Posthumanismi* Toim. Lea Rojola & Karoliina Lummaa. Turku: Eetos.
- Räinen, Jenni 2019: ”Olipa kerran – tarina suomalaisesta metsästä jonka kadotimme.” Teoksessa *Metsä meidän jälkeemme*. Toim. Anssi Jokiranta, Pekka Juntti, Anna Ruohonen & Jenni Räinen. Keuruu: Like Kustannus Oy.
- Sihvonen, Jukka 2014: ”Ihmiskuvia, eläimiä ja antropologisia koneita” Teoksessa *Posthumanismi* Toim. Lea Rojola & Karoliina Lummaa. Turku: Eetos.
- Tally, Robert 2013: *Spatiality*. Oxon: Routledge.
- Tuan, Yi-Fu 1977: *Space and Place: The Perspective of Experience*. London: Edward Arnold Publishers.

Tuan, Yi-fu 1974/1990: *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values*. New York: Columbia University Press.

Tuan, Yi-Fu 2004/2016: *Sense of Place: It's Relationship to Self and Time*. Teoksessa *Reanimating places: a geography of rhythms*. Toim. Tom Mels. New York: Routledge.

Varis, Markku 2003: *Ikävä erätön ilta. Suomalainen eräkirjallisuus*. Helsinki: SKS.

PAINAMATTOMAT

Metsähallitus 2020: Kansallispuistotaulukot. <https://www.metsa.fi/kansallispuistotaulukot> [haettu 10.4.2020]

Siltala Aleksis 1.10.2018: Luento ”Tuoreet ideat ja kiehtovat aiheet” Faktaa fiktion keinoin -kurssilta.

WWF Suomi: Eläinlajit: karhu. <https://wwf.fi/elainlajit/karhu/> [haettu 6.4.2020]

Lusto ym. 2018: Suomalaisen metsäsuhteiden tila -selvitys. Kantar TNS. (Haettu 2.6.2020) https://metsasuhteita.fi/wp-content/uploads/Suomalaisen_metsasuhteiden_tila_14.3.2018.pdf